

HIŽA RASIPANA PO SVITU
(1972)

„Hiža rasipana“ . . .

Zbogom tebi, zbogom domovina mila,
Sin Hrvat ostavlja tepla tvoja krila.
Nekad su ga Turki gonili iz doma,
Sad ga čut poželjna amo-tamo brca.
I dica odrasla iz hiže očeve
Kanu spoznat globus i sve kontinente,
Najist se kolača i nagrnat novca,
Sve ča im svit nudi iščrpiti do dna . . .
Dok srce im trudno ne klone i prosu:
Dost je, sinko, hlepnije i po svitu biga,
Počini otkud si: U naručju Boga!

I. H.

1

Kod Jankini je danas sve selo pod oblakom.

Ar je veselje ili svadba, pak s mužikom. Gospodar Anton, nazvan Tonac, i njegova hižna družica Magda svećuju ov dan 25. godišnjicu svoga vjenčanja, a to po drugi put. To je već po sebi velika rijetkost na selu. Ali zbog čega dica i žene već od podneva zaziraju na otprte obloke, tomu je najveći uzrok, da danas i Tončevi brati, oni iz dalekoga svita, Štefan i Silvestar, sidu za bijelim stolom. Ovi nisu mogli doći na srebrni pir, ter su Tonac i Magda na svoj 25. ljetni jubilej samo sa svojim domaćimi išli u crikvu po blagoslov. A potom su doma ispili svaki svoj lončić mlika, pak su si svlikli sveštaču pratež i prošli na posao. Magdi to nije bilo pravo, ali gospodar Tonac je rekao: Svečevat i gostit će se onda, kad i moji brati budu s nami. Ta želja mu se je stoprv sada ispunila.

Kako su se bili u pismu dogovorili, došli su po dugi, dugi ljeti za jedno domom: Štefan iz Bačke Hrvatske, a Silvestar iz Belgije. I Tončeva lica su danas nek onako cvala od dragosti. Ona su i druga čvala, ar su bila krugla i rumena kao u mladenca. Ali danas, kad je gledao u oči svojoj braći, ke je tako ljubio i toliko se s njimi pred selom gizdio, sidlo je za stolom kao kip blaženstva.

No i drugače je bio ta Tonac človik uvijek dobre i vesele volje. Zato i nije imao u cijelom selu zloga bližnjega. Kako ni njegov otac, Ivan Rožić. Tako je naime bilo njihovo prezime. No kad se je pak Slovak brusač i kotlokrpa Janko bio naučio, da noćuje kod njih kad je došao u selo, počeli su ljudi nazivati Rožičev stan Jankini. I tako je ostalo.

Ta stan je bio velik i ugledan. Iako samo paorski polovnjak, ali jedan od najurednijih u općini. Dvor mu širok, dvi štale pod traverze, a odzada na kraj vrta ogroman, upravo marofski škadani, s koga sve do nove žetve nisu sfalili škopići i plive.

U ovoj seljačkoj hiži priličnoga blagostanja je rasao dičak Tonac i dorasao do svoga jedanaestoga ljeta. Onda mu je mudri otac rekao:

— Sinak, sada ćeš još samo jedno lješto morati u školu. A to poslidnje lješto ćeš pojt u nimško Križevo. Ja imam onde dobroga tovaruša još od vojske, Hanza Štrebera. Ov mi je bio svagda malo nevidan ča govorim tri jezike, naime hrvatski, nimški i madjarski.

55

54

Osobito ov naš hrvatski jezik mu je lipo zvonio, ter mi jednoč veli: Ako budem imao sina i ta bude imao dobru glavu, onda se mora naučit vašu rič. Pak mi smo i susjedi i naše općine mnogo skupa baraču, stoga će mu bit samo na hasan, ako zna hrvatski. — Na ovoga mojega Hanza sam mislio, kad sam čuo, da i on ima jednoga takovoga sina kot si ti. Pak ako je moj Hanz još uvijek istoga mišljenja, ćemo vas dva zaminiti. Ti ćeš poit jedno ljeto tamo u školu i ćeš se lipo nimški naučit. Ar ugarski se sada ionako dosta vježbate u školi. A ta njegov dičak neka dojde k nam.

— Hoćeš li?

— Da, ćate, još i rado. Onda ću se znat i s timi kučebari pominat, ki se tako dovezu koč u naše selo i svega puno imadu na koli za nas dičake.

— Dobro, Tonac. Sad ćemo još samo dočekat naš kiritof, ar toga ne smiš i ne kaniš zamudlit, je li? Pak će ti slijedeću nedilju majka zapakovat svakidanju i svetačnu pratež i mi ćemo se dat k tecu Hanzu u Križevu! I tako je bilo. A Hanz se je iskreno veselio njihovomu pohodu. I kad mu je Rožič očitovao svoju namjeru s dičaki, otac i mati su odmah privoljili, a sin Georg — Žorš su ga zvali — se nije nećkao. I on da bi jedanput rado došao med druge ljude, no mer samo na deset školskih misec, pak će ionako opet domom.

I tako se je Tonac već za mladosti naučio štat, pisat i govorit nimški. A kad je pak dorasao za rekruta, on je bio kao zdrav i stasit junak jedan od prvih, komu je pri pukanju vojni liječnik udrio po ramenu i rekao: Tauglich ohne Gebrechen! Sposoban bez falinge! A divojke vršnjačkinje su mu nakitile krijaču šarimi pantljimi do tal.

Kad je potom u jeseni prohadjao iz doma, opet je bio otac, ki mu je dao nauk:

— Sinko, vojska je korisna za mladoga človika, ako ju ozbiljno zame, ne kot noriju. Onda ćeš se puno svega naučit, osobito ravnoga muškoga držanja, i kako moramo pretpostavne poštovat i slušat. A to je ono najvažnije u žitku, mar kamo te kašnje svi otpelja. I ja sam služio tri puna ljeta i došao domom s trimi zvijezdami na kolinaru. Znaš ča j to? Stari školnik me je objamio od radosti, kao da je on dostao od školskoga nadzornika zlatu medalju, a divojke su bile gizdave, kad sam je isprosio u kolo. Kad sam se pak ženio, mogao sam birat med najvrljijimi rožami. A po tom nije prošlo mnogo ljet, kad sam jur sidio u općini med pretpostavnimi, ili kako velimo: u pravici.

Tako mu je govorio otac pri zbogomdavanju. I te roditeljeve riči nisu pale na kamen. Tonac je je brižno čuvao u glavi. I kad je po

tri ljeti pokazao doma otpusno pismo od vojske, ono je stalo na ime „stražmeštra ili narednika Antona Rožića“.

— Tjih, dalo tebe dičaka! — zaviknuo je ćaca Ivan! — Sad ću bome ja morat salutirat tebi, ar si za jedan red-šarž viši od mene! Narednik si. Takovi su još samo dva u našem seoskom „bataljonu“.

Još veće je bilo presenećenje oca, kad je sin raspakovao svoj driveni vojački kofan, pak je s njega izvadio par debelijstih knjig, a nazadnje i jedne peštanske novine, kakove su se dosad vidile samo u ruka učiteljev i bilježnikov.

— Gle, gle, i s ovako čim si se bavio onde na vojski? — čudio se je otac Ivan. — Sad ćeš nam tako ti štat iz njih. Nećemo već tribat pitat konjske tršce i Židova Mojšejā u krčmi, ča je novoga po sviću.

— Ove novine sam si samo kad i kad dospio kupit u trafiki, — ispričavao se Tonac. — Ali kad im se tako veselite, sad ću si je za stalno naručit.

— Dobro. A ča j to za knjige?

— Te su napisali ljudi učenjaki, ki su proputovali i proučili različne zemlje i kontinente. S njih more človik pravo upoznat ljude i svić, u kom živu. A ovu jednu mi je neki student agrarne akademije iz Staroga Grada darovao, ki je kad nas kao jednoličnik služio. To je nauk o razumnom gospodarenju.

Tonac ili Tonko — kako su ga zvali — zaživio se je brzo u domaće prilike. Muži su ga rado zvali u svoje društvo, kad su u nedilju po večernji sidili na greda susjedljivoga orihā, ispruživši si noge u ugodnom hladu. A u zimi su se najradije spravljali u Filinoj trgovin-lodni, gde su čuće na vrića slušali njegovu čitanje iz debeloga Hir-lapa (vjesnika). A čim se je katkad pojavio u Grginoj krčmi, junaki su ga, oni budući rekruti, odmah okrojili i željno žrkali njegove riči, kimi im je znao onako živo i slikovito crtati zgrade i nezgode vojničkoga života u kasara. Uz to nije nikad zaboravio, a da im metne za uho i par ozbiljnih naukov. Na primjer kako se dojde do prvoga vojničkoga čina ili zvijezde. A kad si ga već dostignuo, kako se plazni gori po ti škala. Ar čim imaš već zvijezd na kolinaru, tim si veći „gospodin“ na vojski.

Pravoda su se seoske žene pri ruženju kukorice i zimskom perje-čihanju najviše tim zabavljale, da kamo, u ki stan će Tonac poslati u fašinjku svoje kume uprošnjake. No ta posao je bio kod njega već riješen, ar je pismoša njegova pisma nosio samo u dvi hiže: domom k ocu pak divojki, Goričinoj Magdi! I kad su po drugi put minuli Tri Sveti Kralji, ljudi su već slijedeću nedilju čuli ono staro-

slavno: Sveta Matricikva hištvo glasi . . . , pak su došla imena mladencev Antona i Magdalene. Nato su si još i muži namignuli jedan drugomu: „Ti hte se pasat skupa.“

Za ljetodan je pak već završunulo u steljici prvo ditek, jedna zlatna, zdrava divojčica. A kad je ona po pogibelinom prvom ljetu još zdravije „pjevala“ i već se i smijala na svoga tatu, ov je pun srčice rekao ženi:

— Sad si, draga žena, želji ča, i ja ću ti rado spunit, a stalo ča stalo.

Nato će Magda:

— A znaš ča, Tonac? Ta naš stari komin, na kom su jur nebrojena pokoljenja pražila supu, već prohadjja s mode. Naša kuma Marica već od lani nima te galibe na veži, nego kuha jilo na lipom novom štednjaku. Takov šporet bi dobro pristajao i u našu vežu. Ča misliš?

— E da, Magda, pravo imaš. Nego znaš, onda se mora sva kuhinja prenačinit. A to stoji kup pinez. Ali čekaj, ja već imam dobru misao. Ča bi rekla, ako bih ja išao na jednu ili dvi zime u vatroš zasluzit te novce. Češ me pustit?

— Da, poj nek. Mer meni ovde uz oca i majku neće bit dugo, tih par misec ćemo jur i prez tebe zmagat s djelom. Pak hte nam i moji pomoći.

I tako najdemo Tonaca, skupa s njegovim svakom Jandrom, po Martinji u Beču. Onde su se s nekimi drugim mladimi muži sredili za konjušare u štali jedne tvornice-ledenice. Krmili i njegovali su konje, — e, kako stasitih, kršnih kobil je bilo med njimi! Na ovi su pak kočijaši razvažali led po gostiona i kavana. Naši muži su svoj posao izvrsno razumili, jur od doma. A kako su bili štedljivji, šparni poslali su svaki drugi misec lipih dukatov ženam. Pravoda su se naši konjušari, većinom Hrvati, katkad na večer rado sastali u kantini fabrike. Ona su si izmijjali novosti, ke su im njihove Magde, Lize i Reze pisale iz sela. Kao Hrvati veseljaki znali su si i zapjevati ku našu jačku, a Bečani su im živo pljeskali i večkrat im postavili i ki litar na stol. Ali bome, jedni mladji su se ovde naučili, kako se novci brcaju i kako se „z laka svita živi“. Takov je bio na primjer Viktor Grbićev, ki se je tim dičio pred svojimi bečkimi tovaruši, da se je gizdavo posadio u jedna fiakerska kola, a drugi fiaker je vozio za njim njegovu krliču. I još puno takove norije je znao napraviti, ča se je vrijeđa povidalo po svi naši seli. Da, i Tonac ter njegov svak Jandre su se znali razveseliti, no u pilu su držali mjeru. Tako su pak poslije druge zime njihove žene doma jur kuhale u novi kaljeni veža i na lipi štednjaki.

I život Jankinih je odsle tekao u svojoj jednoličnoj, mirnoj seoskoj koloniji, lje to za ljetom, od sitve do žetve i trgadbe, od Božiča do kiritofa, pak od krsitke do pokopa. Da i Jankini su morali u ovom vrimeu odnesti svoga oca na groblje. A i njihovo drugo dite, jedan dičak i ufanje stana, podleglo je difteriji. Katkad se je zbusno u ovom ili onom kraju i ogani i požerao ki škadanj ili zničio cijelu porodicu slamom pokrtilih hiž. To je bila uvijek nesrića za sve selo. Stoga su muži odlučili, da hte obnoviti već prije postavno, ali kasnije raspalo ognjogasno društvo. A gdo će je peljati i uvježbati? Naravno: njihov bivši stražmeštar, Tonko Jankin. I ov si je pun srčice opeť mogao navličti vojački skrojeni montur sa zvijezdami i staviti na glavu našnoranu kapu zapovidnika. Ali ti ognjogasci, ili po do-maću ognjobranci, ne hte samo gasiti, nego ćedu u vojačkom dvo-redu i pratiti lijes preštimanih gradjanov općine, sela i svoje kolege, kad preminu. A još slavljiji će biti takov pogreb, ako ih sprohadjaju glazbom. Kako je to Tonko vidio na vojski, kad se je ki časnik-oficir na konju smrtno onesrićio. Pak kako hte „trutare“ i ljudi rado čuti, kad im mužikom čestitaju Novo lje to ili friškom koračnicom otpeljaju mladence u crkvu.

I vrijeđa se je komandant dao jednoga večera pred zimom sa svojimi muži u susjedsko selo, gde je znao za školnika, ki je negda na vojski bio kapelnik regimentske bande. I školnik Mesić je pri-volio, da će je učiti, ali samo tim oštrim nalogom, da donle ne smiju nastupiti javno pred ljudi, dok ne zvršu njegove škole i nisu pravi mužikaši. A to će bome trajat jedno cijelo lje to.

No Tonac, ki je puhao veliku bas-trumbitu, nije hořio tako dugo čekati. Nego kad su na današnje njegovo srebrno slavije poobjed-vali, postavio se je sa svojom bandom na vežu, pak su zatrurali ča su im nek pluća dala jedan vojnički marš. Gosti u prvaj hiži su izne-nadjeni pošakajali i burno im počeli po taktu božati. Ali jedan Ton-čev brat si je šakom zatvrdio uši i zaviknuo u uho bratu s bas-trum-bitom:

— Brate, ako ne poznate nutov (kajdov), prosim te, pojte na dvor puhat. Ili u zadnju hižu, ali zatvorite za sobom vrata.

A gdo je bio ta prokšiv gospodin, komu su kajde seoskih muži-kašev parale uho? Naš čitalac će lako pogoditi, da je to morao biti kakov školovani človik. Poblježe označeno: bio je bilježnik ili notar, stariji brat domaćina. Ov brat Štefan je došao, kako smo već spome-nuli, ravno iz Bačke na bratovljev jubilej.

Da se je prije pol stoljeća i toga našlo u našem selu, to je bila ončas pravoda još rjetkost, ali ujedno i znak pokretljivosti i otvo-renosti našega človika Hrvata prema širokom svitu. A da je njegov

put peljao ravno doli u hrvatske kraje, početak tomu biše Štefin stric Matija. Ov Matija i njegov rodjeni brat Jože su se već od mladih ljet vozili doli i tržili sadjem po naši panonski kraji i tako došli sve do varoša Pečuha, ili kako su ga oni zvali: Peticrikva. Ondu su si kasnije kupili i trgovinu-lodnu. Kad si je Matija našao u mjestu i vrlu hižnu družicu, ostao je s njom na trgovini kao vlasnik i prodavač. A domaći iz šopronskoga kraja su se dalje brinuli, da bude svagde opskrbljen prvovrsnim voćem, naročito jabukami. Tako si je Matija malo po malo ne samo sakupio lipo imanje, nego je kao poštenjak već uživao u ovom gradu i cijelom kraju znatan ugled i opće preštímavanje. Osobito su ga Hrvati-gradjani gledali kao svojega i primali u svoje zadrugue. U ta čas je njegov mladi rođjak Štefan svršio svoje sridnijskolske nauke, a onda po maturi i fečaj za bilježnike. To je stalo njegovoga oca, kako je sam govorio, frtalj gospodarstva. Za toliko bolnije ga je pak pogodilo, kad su mladoga Štefana kao pomoćnoga bilježnika ljeta dugo premješćivali s jedne kancelarije u drugu, a nigde nije bio odbran za šeta-bilježnika. Ne da nije bio vijest u svojem poslu, niti je imao s načelniki kakove razmirice ili svadje. Jedina mu je bila nesrića, da su njegovi konkurenti uvijek imali okretnije i nasilnije korteše ter su prevladali.

Tada je njegov stric Matija opet jednoč pohodio svoje domaće. Čuvši za Štefanovu nezgodu, udrio mu je muški po ramenu i rekao: — A ti ne kloni glavom, sinko! Samo poberi svoje dokumente, a majka neka ti zapakuje tvoje, kot velimo „sedmere slive“, pak češ pojt prekosutra s manom u naš dolinji kraj. Ondu od Pečuha do Subořice ja imam cio roj prijateljev, uglednih poznanecv Hrvatov, i ti nećeš poderat dvoje hlače, kad češ jur sidit u pisarnici ke veće i bogate općine, pak med Hrvatvi.

Zatim se Matija obrnuo k svomu drugomu sinovcu, Tonacu:

— A kako se stoji kod vas sa školom i učitelji? Ar ti si, kako znam, i u školskoj stolici.

— Reći ću vam pravo, striče, — odvratio mu je ov. — Do nedavna smo bili smirom. Imali smo, a imamo i danas jednoga vrloga školnika s našega kraja, ki nam i lipo orgulja u crkvi. I Bog neka nam ga drži. Ali u posljednje vrime su nam Hrvati učitelji sfalili. Pak su nam ljetos poslali jednu učiteljicu Ugricu. I ona je, premda ženska, sposobna i gorljiva u svojoj službi. Ali kot Ugrica, ona se ne razumi s našimi malimi ter bi i sama radlje išla na ku madijarsku školu.

— E vidiš, Tonac, ovde bih vam ja mogao pomoći. Reći gospodinu farniku, ter raspışite to učiteljsko mjesto, i ja ću vam poslati jednoga Hrvata. Poznam kod nas jednu poštnu obitelj ke sin je lani dobio

učiteljsku diplomu. I kot je dobroga držanja i jako nadaren, već i uči u nekom blizom selu. Ali znaš, kako sam se začudio, kad mi je došao čestitati srićan Božić i blagoslovno Novo ljetu i pri tom mi rekao:

— Kume Matija, vi mi uvijek toliko svega zgodnoga pričate-povidate o vašem kraju u šopronskoj varmediji, gde ste probavili svoja mlada ljeta, i o vaši ljudi Hrvatvi i njihovi krasni jačka i običaji, da su se i meni omilili. I ja bih od srca rado išao — ako samo na par godin — medju tu vašu dobru i živahnu dicitu, da ih upoznam i učim, osobito da im zasviram na tamburi ove naše čuvstvene i rodoljubne hrvatske pjesme, ke i vas znadu tako ogrijeti . . . Tako mi je govorio ta mladi učitelj, da su mi suze došle na oči. I ja sam ga ogriio i dao mu ruku, da ću mu pomoći dojt u ov naš svit. A ča češ ti k ovomu reći, brate?

— Da ča ću reći? A da ćemo obadvimi rukami poseći za njim, prezeš, farnik i sva školska stolica, ako nam pošalje molbu i potribne svidočbe. Samo, Matija, je li hte ga pak i naši školari razumiti. Ar oni onde zdola svejedno malo drugaće govoru hrvatski.

— Da, samo malo drugaće. Ali za kratak čas ćedu se oni, ar dica lako shvaćaju, tako dobro razgovarati sa svojim učiteljom, kako evo ja s tobom.

Posljedice ovoga razgovora med braćom u Jankinoj hiži su se za mnogo brže pokazale nego su oni dva mislili. Ar je jur u slijedećem septembru Matin kumić, Branko Krušić iz „Hrvaćanskoga“ u našoj školi učio abece.

U isto tako kratkom vrimenu se je bio i Štefan umjestio kao bilježnik u jednoj većoj i mogućoj seljačkoj općini s mješovitimi hrvatskimi i madijarskimi stanovniki. I kako je bio po naravi uljudan i dobroćudan a u službi priskoćan, zavolili su ga ovi i oni. Niti su mu seljaki Madijari zamirali, da se nije držao službenoga propisa nego naravskoga zakona, ter se u uredu kao i u društvu nije stramovao govoriti s Hrvatvi njihovim materinskim jezikom. Medjutim si je bio našao i snažnu, sebi pristojnu mladu ženu, s kom je proživio u srićnom ali neplodnom hištvu slijedećih dvadeset ljet.

Ali onda, još u času pred prvim svitskim bojem je došlo u tom kraju Bačke i Baranje do nacionalnoga natezanja. Narodno-svijesna hrvatska inteligencija je glasno ustala proti nekim mjeram madijarske državne vlasti, ke su u školi, u štampi pak u političkom i društvenom životu išle za madijarizacijom hrvatskoga žiteljstva.

Štefan se je u početku kao činovnik držao po strani u ovoj narodnoj prepirki. No kako je on svagda više drugovao s hrvatskimi intelektualci i čitao zagrebački „Obzor“ i neke druge hrvatske liste, a domom je slao bratu seljački časopis „Dom“ Ante Radića, došao je i on pod kotače te nacionalne protivnosti. Madijarski kotarski poglavar ga je sada oštro opomenuo, da se u svojem uredu ima služiti samo madijarskim jezikom, i zabranio mu, da u službeni ura ispusti ijednu hrvatsku rič. A dalje, da odmah napusti svoje hrvatsko društvo, komu je stao na čelu ognjeni hrvatski rodoljub Antonović. Kad se Štefan nije pokorio ni prvomu ni drugomu zahijevu, poslata ga je oblast, s 25 ljeti, u penziju. A ča ga je bilo osobito bolno pogodilo, da je i njegova zakonita žena, prisiljena od svoje ugarske družine, i ča nisu imali od srca poroda, prekršila hištvenu vjernost i ostavila ga.

Tako je Štefan, do sada toliko cijenjeni činovnik, uvrijeđen u svojem človičijem dostojanstvu i zavržen od svojih pretpostavni i mnogih kolegov, ostao sam samcat u jednom tuđiem kraju. Njegov položaj je otežavalo i to, da je i njegova penzija bila dosta oskudna ter je jedva dosigala do kraja miseca. U toj nevoilji je pomislio i na svoga kuma Matiju, ali je tu misao, da kao školovani človik i još u kripnoj muškoj dobi, išće od koga pomoć, brzo napustio.

Tada se je stalo, da mu je jedna mlada udovica pekovica ponudila svoj novi prostrani stan. U njem da ima dosta pristojnih sobov i za jednoga gospodina, a njoj će biti velika čast, ako ima preštimanoga nadbilježnika penzionista za stanara. Ov je tu ponudu po dugliem nećkanju ipak primio, ar ga je i samo selo onde držalo, gde je proživio tolika ugodna ljeta, a i ljudi, stari i mladi, iskaževali su mu i sada toliko iskrenoga poštovanja kao i prije. I on se je vrijeđa čuio kod pekovice kao doma. A da si pokratki vrime i zlakoti svoju domaćicu, pomagao joj je katkad i u trgovini. Ali gle, čim su to njegovi protivniki, naime rodjaki njegove bivše žene, opazili, rasijali su sumnju po selu, da živi sa svojom gazdaricom u nemoralnom hištvenom odnošaju. Ljudi im nisu to vjerovali. Ali oni su u svojoj nazlobnosti i dalje išli, pak su ga u jednom pismu okrivili i pred njegovom majkom doma. To je bio strašan udarac za nje pobožno materino srce, ter je gorko ukarala svoga sina.

Primišvi materino pismo Štefan je odmah odlučio da putuje domom. Da skine iz sebe to lažno potvaranje i pritisne utollenu majku na svoje srce. U isti dan mu je stigao od Tonaca i poziv na srebrni pir. A kad mu je i drugi brat Silvestar brzojavio, da je već na putu k domu, sjeo je još ta večer u vlak, i oni su skupa došli na domaću stanicu.

Doma je Štefan zeo svoju majku u naručaj i po kratkom razgovoru je starica u suza radošti i blaženstva kuševala svoga sina, ki nije ni u dalekoj zemlji zatajao svoj rod i krišćansku dušu.

Medjutim je pirovna goščina dalje tekla po svojem običajnom redu, od juhe prik hrenovice do kolačev. Za stolom su sidili uz domaću družinu još kumovi i susjedi. Ar kot je bio djelatni dan pak i košnja sijena, oni daljniji rodjaki su samo na večer došli „na vrtani i kupicu vina“. Kad su se gosti svi nahranili pečenijem i lica im se pomalo razjarila od črljenoga burgundca, koga im je prinašao zet Urban, zasvirao je cintraš Šime, a kum Jure je zapjevao nujno onu pirovnu: Sveti Ivan piše u svojem drugom dijelu . . . Pak se već nije pitalo „ku ćemo si?“ — nego su svatovi, ženske i muški, punim grlom gmirali jednu noću za drugom. A onda su faruljaši, ki su bili odložili svoje „folišne“ trumbite u zadnjoj sobi, skočili na noge i zgrabili žene kuharice iz veže i gazili s njimi polke i čardaše.

Tada su se u kratkoj stanki, ka je nastala, najedanput otvorila vrata gostinjske hiže i na nji se je pojavio u bijelom kukljinu ili pregači Tonačev brat Silvestar s dvimi krasnimi turtami u ruka. Pak ih je položio svečanim izražajem lica jednu pred majku a drugu pred jubilarni par. Gosti su se digli od stola i gledali razrogačenimi očima te svitile, bjeložute kotačice od cukora, kakovi se ončas još nisu vidili na seljački svadba. A kad su je bliže posmatrali, štali su na prvaj ružastimi slovi napisano: **Živila naša majka!**, a na drugoj: **Živio naš srebrni pir!** Kako je majka-starica pročitala tu dražesnu, slatku čestitku, ona se je prva domisila, da kaže sinu svoju preveliku radost. I vruće ga objamila i dugo-dugo držala plačuć za vrat. A onda ga začudjeno pitala:

— Kade si se ovo naučio, sinak?

— O majka, — odgovorio je smijuć Silvestar, — ova turta, ovo je samo jedno malo pokazanje toga, ča sam se naučio. Pak zač sam išao dvadeset i već ljet simo-tamo po svitu?

— Da, povidaj nam, Silvestar, — vikali su nazočni sada od svih stran, — kude si sve prošao u ti ljeti, ke varošie i zemlje si vidio? Ar do sada si se samo rijetkokrat pokazao doma. I onda si nek došao i prošao, ter nigdo ne zna, ni ti tvoja rodbina, ča si stvarao u toj daljnji i tuđjini. Neka jednoč i tvoje rodno selo zna, ča za sina ima.

— Ako ćete, — i pravo imate, kad me danas pitate, — odvratio je mladi muž ozbiljno, — razvezat ću vam tajnu svoga života.

Tim je potegnuo majkinu turtu preda se, pak je uzео veliki nož i počео ju rizati.

— Glejte! Recimo, da je ova turta naš kontinent Europa. Sad ću zarizati s odzdo gori, a onda s odzgo doli. Eto, ovo je moj prvi put: Od Šoprona prik Požona do Praga. Drugi je zariz: Od Londona kroz kupalište Ostende u Belgiji prik Genfa u Švicarskoj do Dubrovnika u Dalmaciji. Tretji zariz: Od Pariza do Münchena i dalje do Beča. Četvrti moj put: Od varoša Nice na francuskoj Azurnoj obali do Garda-jezera u Talijanskoj. A peti: Od Budimpešte pak dalje kroz Rijeku ili Fiume do Rima. I tako dalje.

— Da, i tako dalje! — zaviknuo je kum Jure. — Sad nam je dosle dostā. Ar će nam se zasvitit u glavi od tolikih varošev i zemalji. Nego sada nam i to povi, ča si ovde i onde činio i naučio.

— Rado, dragi kume. Ali prije neka vam naša majka dadu sva-komu kušat od ove njihove porizene turte. Da znate, ča je u njoj. Ar toliko svega, toliko mirodijov, bijelancev i žubancev je i u mojem žitku, ča je u ovom pecivu. Samo ono gorko i žuko fali u njoj, ča sam takaj iskusio. Ja sam to sve, hvala Višnjemu, već davno prebolio i danas stojim pod ovimi stariimi gredami naše hiže zdrav i čitovat, kao mladić, ki je čer izašao odavle. A sad hod'te s manom i spro-hodite me na mojem putu:

Bio sam dičak od dvanaest ljet. Domaću školu sam svršio, kao i vi, ovde u našem selu kod školnika Perića. U njoj sam se naučio štat, pisat, računat i molit. Onda mi je jednoga dana rekao moj dobri otac: „Sinko, ja bih i tebe rado dao u varoške škole, kade je tvoj brat Štefan. Ali vidim, da to naše gospodarstvo, naša hiža neće zmoć. I zato poj u Š., pak se izuči kakovu meštrijiju ili trgovinu. Bog ti je dao dosta talentov, pak ako je dobro pohasnuješ, bit će človik od tebe. Ja ću ti pravoda pomagat kim dukatom, dokle se postaviš na svoje noge. A ča ti osebujno nalažem na dušu: Čuvaj se zloga tovaruštva.“ Kad sam pak prohadjao, majka mi je suzami u očima naručala: „Pak se, sinak, nikad ne pozabi s Boga, a bar kamo zajdeš.“

Tim se je počeo roman mojega života. Rekao sam „roman“, ar ta moja povijest je tako debela i šarolika knjiga, da vam ju ne bih dospio do jutra preštat. A mi smo danas ovde da se razveselimo. Zato ću vam samo na pedlje povidati, ne na dužičke lakte.

Kako sam vam već spomenuo, otac me je odvezao na svoji hitri ždripci u blizi varoš Š. i ovde me sredio kod jednoga poznatoga krčmara. Krčma nije bila velika, gospodar i njegova žena su ju sami pejalji. Za me nije bilo drugoga posla, nego da nosim krčmarici

vodu i drva na vežu pak da kočtoč natočim vina komu gostu. To nije bio posao za moje mlade ambicije, ter sam se po dvi ljefti premjestio u jednu kavanu. No i ovde sam sprvine samo pladnje prao u kuhinji, meo svako jutro popljuvana fla. Ali za časak me je naš stari konobar zео pod pazuh, ter sam smio malo po malo i u kavani posluževat, dok sam po odredjenom vrimenu izučio ov zanat i dobio svidočbu kao konobar-keljar. Tada mi je naš varoš nastao preuzak i jedan kolega me je zео sobom u Požon, koga su naši doma zvali „pisani“, to je glasoviti, zbog njegove kraljevske historije i divnih velikaških palačev pak hotelov. Kad sam vidio ovde raskoš-noš bogataškoga življenja, dostao sam volju za bijelu kapu kuhara i njegovu umjetnost. I ar sam bio gorljiv i okretan, dao mi je šef za par ljet — ako se tako more rec — diplomu svršenoga kuhara.

I sada sam bio kao konobar i kuhar svoj človik, ki je sam redio sa svojom sudbinom. A kako me je vukla želja mnogoga hrvatskoga sina, da vidi i iskusi svit, ja sam odsle gустo minjao svoje poslovno mjesto, pravoda i tom namierom, da si i više zaslužim. Tako sam služio uvijek onde, gde je ravno turistička sezona, u zimi u švicarski i austrijski Alpa, a u ljetnu dob u razni kupališći i varoš, najviše pravoda po glasoviti francuski, dalmatinski i talijanski ljetovališći. A gde sam boravio, onde sam se u slobodnom vrimenu na večernji kurzi-tečajji pak iz knjig učio jezik iste zemlje. Stoga morem reci — ne da bih se pred vami hvalio —, da se moram kretat po svi zemlja našega kontinenta, pak i u međunarodni ekspres-vlaki.

— A kako je bilo s plaćom? — pita ga Jure.

— Sada bolje, sada gorje. Ali uvijek već, nego ča bih si bio u kom našem varošu prevrdnio. No najveć su me dražili francuski franki i engleski funti. Evo, glefte, zač velu Englezi, kad govoru o pinezi: ja imam toliko i toliko štanigov funat. Ovde mi je u žepu jedna takova štaniga zlatih funat. To su, kako vidite, kraće ili duže metalne civi, pune engleskih zlati. Nate, ovo vam je svakoј familiji jedan zlati za spominak.

— Ali, Vesti, neka se utrašat. Još nisi milijunaš, — pregovori mu brat Tonac.

— Istina, ja sam još daleko od milijunaša. Ali ovih par funat me ne hte osiromašit. Zamite si ih nek od svoga rodjaka. Ar Bog zna, da li ću imat u žitku još priliku, da vam čim nagradim vašu ljubav, ku mi iskažuјete.

— A je li ti se je koč i ča pinez zgubilo? — zvrtuje ga nevjesta Magda.

— Da. Jednoč si je jedan hudobni kolega posudio kod mene na dužnospismo pedeset ovakovih funat zlatih, pak se dao s njimi do nigdarovoga. I zaman bi mu bili iskali slijed svi detektivni onoga Skotland Jarða. Skrsnuo je kao da ga je zemlja požrnula. A neke noći opet se je u Švicarskoj naš hotel užgao i pogorio do golih zidina. Pri tom ognju sam i ja puno izgubio. Hja, znate, to je i kod našega zvanja tako kao kod vas paorov: jedno lieto dobra urodja i u štali puno blaga, a onda opet suša na polju i crkanje u štali.

— Ako pak, brate, danas sve skupa zameš, sve djelo i trud, sve korake piše i kilometare u vlak u koli, je li si dobio ili zgubio? — pita ga brat Štefan, ki ga je dosad muče, ali pazljivo poslušao.

— Ako sam iskren, moram reć, da sam dobio. Ne samo da imam ovdje i onde u banki ku svotu prišporenih pinez. Nego ča ti ionako već znaš, našao sam u tom tudjem svitu i jednu zaista vrlu, djelovnu i pobožnu hižnu družicu, ka je sada po porodu našega prvoga sina doma kod svoje majke kod Boden-jezera na odmoru.

— Ali glei, sinak, — javila se sada majka, — glei, da nam ju vrijeđa simo doprimiš i pokažeš. I s diletom, si razumio?!

— Da, da, majka. Ali ne bi vam bilo veće veselje, ako bih došao za par ljet valje s trojimi dičakici? — nasmišio se Silvestar.

— O, da ti Bog da tu sriću! I vi ste bili u ovom stanu trimi. Neg da li će mi Gospodin dat doživit ta dan.

— A sad nam onako reci, Silvestar, — javio se jedan susjed, — ako bih i ja za par ljet poslao jednoga sina u svijt, kakov nauk, kakov kamen mudrosti bih mu sobom dao, da načini spodobnu sriću kao ti?

— Ako me tako pitaš, Julo, onda bih ti najbolje odgovorio s onom riču velikoga ugarskoga pisca Madácha, ku sam čuo u Budimpešti u kazališću na koncu njegove glasovite „Tragedije človika“, gde veli: „Človiče, bori se neutrudljivo i uvijek se ufaj velikim ufanjem!“ A ja bih još sinu rekao: „I budi svagda i nad sve pošten i pravičan!“ — — Ali sada neka bude dost od povidaške. A ti brate, poj i očepi onih par francuskih buteljčkov šampanjca, ke sam donesao da je jednoč kušate. I naš cintraš neka nam opet zasviraj!

Kad su se svatovi kasno po polnoči razišli, domaći su se sutradan dobre volje posadili za stol, da ručuju mirisnu-dušeću kavu, ku im je skuhaao kavanski kuhar Silvestar. Još pri jilu obrnuo se je Štefan k domaćinu Tonki, da se sada započne ozbiljan obiteljski razgovor, koga su već svi željili.

— Čer sam gledao tvoju družinu, brate, i bio sam joj veseo. Ova, starija kćer Agnija je već udana, i kako sam opazio, ona se dobro razumi sa svojim mužem Urbanom i obadva su ti vjerni pomoćnici u gospodarstvu. Ali najdublje mi je u srce pala ova tvoja druga kćerica, koj ste dali to lipo hrvatsko ime Miljenka. Ona je zaista milijahna sa svojim okruglim licem, vedrimi plavimi očima i gustom bjelkastom kosom. A nje nježne kretnje su kao u jedne prave gospodjice. Ča namjeravaš s njom?

— A ča, Štefane? Znaš, kako je kod nas na selu. Pomaže materi u kuhinji i vani kod maloga blaga. A kad jednoč odbrkne do divojke, i ona će se udat za kakovoga vrloga seljačkoga junaka.

— E, Tonac, škoda bi bilo za ovakovo tijelo, da dan na dan rova u blatu i gnjoju. Nego kako sam ju gledao, a gledao sam ju stalno, došla mi je druga misao.

— No, reci, brate.

— Gle, ja sam takorekuć sam tamo u mojem mjestu. Za sada živim kod jedne pekovice i ona skrbi za me. Ali za kratak čas će naša stara poštarica stupit u mirovinu, i kako su mi dobri prijatelji ishodili, ja ću preuzet poštarsku službu. Onda bih rado vidio uza se ovako jednu mladu, veselu dušu, rodjakinju. Žet ću si pravoda i ku stariju žensku, ka će mi kuhat i redit hižu.

— A ča bi s ovom mladom divičicom? Ona broji stoprv trinaest ljet i još dugo nije zrela za domaćinstvo.

— Pak ča to ti misliš! Ona neće bit moja dekla, službenka. Nego ja ću ju zapisat u našu gradjansku školu. Mer znaš, ča je to za školu, je li? Ovdje će imat posla s pametnimi učitelji i po četiri ljeti more jur preuzet kakovu manju službu u kancelariji ili trgovini. Ili neka ide dalje u trgovačku školu. Tako će si lakše zaslužavat svoj kruh, a uza to će se brojit — ča ovdje kod nas mnogo valja — i med gospodu. No ča onako mislite vi, otac i majka?

— Hm, Štefane, — javi se Tonac, — kad te ne bih poznao kao pametnoga i ozbiljnoga muža i brata rodjaka, ki nam samo dobro hoće, rekao bih, da ju ne damo iz svoga stana, komu je ona za istinu sunce, u tako daleku zemlju. Ali gle, to Miljenka sama stoji kod vrat i sigurno te je čula. No reci, kćerka, češ pojt sa stricom u ta njegov kraj? I češ se rado opet posadit u školski škamaliž?

— Hoću, čaće, hoću! — odgovorila je divojčica radosno. Pak se popaščila k sfricu i kušnila mu zažarenim licem ruku. A Štefan ju je nježno pogladio po svitloj, dugoj kosi i rekao roditeljem:

— Sad ste čuli vašu kćer, dragi brate i nevjesto. Ja i nisam drugo očekivao od nje. Ar recite nek, ka seoska divičica, k tomu još ovako

živahna i bistra, ne bi htjela na ča više i bolje u ovom lipom Božijem svitu? Ovakvo smo se dakle ujedinali o sudbini naše Miljenke. Ja ostajem ovdje još par dan. Donle ćeš joj ti, Magda, spraviti pratež i sve ča joj treba na tijelo, pak ćemo se skupa sjesti na željeznicu i hajde dolj u široku Bačku.

— No, čekaj još, Štefan, — javio se je sada Silvestar. — K ovoj pogodbj bih i ja ča rekao.

— Ti, Silvestar? Pak ča?

— Neću ti, brate prigovoriti, da Miljenku sobom zameš ter ju daš školiti. To će joj bit svakako na veliku hasan. A po tom, kad svrši te škole, ja bih imao za nju još već svitlih dukatov, i da nosi još lipše i dragocijenije klijate.

Na te riči su svi znatiželjno pogledali na Silvestra, a Štefan reče:

— No, reci tako i ti svoju.

— Ti, Štefane, nudiš ovoj divičici na kraju škol kakovu kancelariju, kade će ona za kih trideset korun cio mili dan za stolom sidit i mučit se sa suhimi akti. A ja ću ju postaviti u jedan hotel med žive ljude. Za par tajeđan ću naimo preuzet na onoj divnoj francuskoj Rivieri jedan gostinjac, komu velu onde penzionat. To će bit pravoda samo moj početak u hotelirstvu. Ar kako su onde trgovinske mogućnosti jako pogodne, namjeravam s časom još kakovo veće i unosnije poduzeće zadobit. Za sada imam samo svoju ženu uza se, ka je izvrsna kuharica i konobarica i takaj govori tri jezike. Ali ima na skrčb i jedno nejakio dite. I kasnije, ako nam ih Bog već da, ne hte nam bit dica dugo na pomoć. Stoga mislim, neka bi došla Miljenka po svršetku gradjanske škole, to je tamo za trih-četirih ljet, k meni. Ona bi se kao jur odrasla divojka uz moju ženu puno naučila, a mimo toga bi pohadjala i hotelirsku školu u varošu i onda preuzela kao moja poslovodja hotel. Pravoda se očekuje od takove, da je od jutra do večera stalno na noga. Ali ako zna s tom finom gospodom okretno baratat i pristojno se držat, uživat će med njimi velik ugled, a još i lično povjerenje. Po tom će bit i nje plaća, i kod mene strica, kao plaća recimo jedne sekretarice kod ministarskoga savjetnika. A da ne zaboravim, ča je kod divojke najvažnije: i nje izgledi za udaju bit hte med tolikimi bogatimi mladimi ljudi, med kimi se stalno kreće, čuda bolji nego doma na paoriji od 20 jutar.

— Da, Silvestar, — javi se Magda —, ja ti vjerujem, da bi moglo sve tako bit, kako nam ti ovde pred oči moljaš. Ali oprosti mi, ja se bojim za divičicu. Ar prava vridnost jedne mlade divojke nije puna, debela mošnja i drage djundje za vratom, nego pošćenje, ko joj daje čisto, nepokvareno srce.

— A ja bih još rekao, — doda Štefan —, da takovo hotelsko poduzeće na morju isto tako slabo stoji na svojem fundamentu kao i jedna paorska lopa ili škadanj na kraju vrta, ke more svaka poplava odnest, ako seoski potok nabukkti. A kad govorim o poplavi, onda mislim — mer me razumiš, brate — na one financijalne slome ili druge nesriće, ke ti moru odnesti stan i sve prištedjene novce u banki. No, Bog te očuvao od takovih i spodobnih nezgod. Naprotiv: mi ti svi željimo, da imaš sriću ter za par ljet dojdeš kot „dobropostavni gospodin“ u naš oćev stan. I zato ćemo ti mi rado prepustit Miljenku. Ali, prije će ona kod mene u školi i uz moju pasku položiti temelj svoje životne sriće. Je li čete tako, brate i nevjesta?

— Da, Štefane, drage volje ćemo ti ju sobom dati — progovorila je Magda. — I ti ju odgajaj po onom redu, kako su tebe odgojili otac i mati u ovom našem kršćanskom domu.

2

Bilo je teško, umorno ljetno popodne.

Na ovu stran polja, na Vodenjaki, gde su Jankini kosili pšenicu, žmiralo je još sunce ispod tanke oblacine. Ali na sjeveru su se već skupljali surotamni oblaki i ruljali se kao debeli valjki prema selu. Za čas je pak popuhnulo i vjetar, oštar i hladan, i namah su žene morale grabiti za široke halje, da im ih ne otpuhne. A i rukoveće se je počelo nadizati i razvaljati.

Tada je gospodarica Magda zaviknula na zeta, ki je najper kosio:

— Urban, sad nek glej, da dojdeš vaklu na kraj, mi žene ćemo pobrat ča leži na tlo, a otac neka hitro poveže rukovete i stavi koliko dospene u križice. Ar glejte, jur hte nas oblaki zagrnuti i ja ćutim na licu i ruka prve kapljice godine. I pravo je imala. Urban je već jedva dospio da otkosi slog do kraja, kad je zgora već zagrmilo, grubo i jadovito, kao da kani sve žeteoce na polju poždrokati. Ženske su hitrile k ocu i pomogle mu da postavi par snopov u križić, i onda se je sva družina sčućnula poda njega. A kiša je počela šopatati po njem. Spočetka samo rijetko, onda sve gušće i jedrnije. Kad je gospodar Tonko porinuo ruku ispod križića, izustio je presenećeno:

— Ljudi moji, sad nam i tuča pada. Prekrižimo se i molimo, ar ako dobro ćujem, i naši zvoni klenkaju na tuču.

No hvala Bogu, tuča je bila samo solenika, dakle je došla s godinom-kišom i nije trajala dugo od par minut. Za kratke pol ure su žnjači već mogli ostaviti svoje shranišće i onda krenuli k domu. Putem je mati nemalim strahom i pomilovanjem gledala svoju kćer Miljenku, ka je sa sestrom Agnijom pred njoj koracala. Bojala se za nju, da će se u tankoj i napola mokroj haljini nazeptsti. Ali ova je kao uvijek vedra i nasmijana gazila i dobacivala ocu šaljivo:

— Eji, da vas nije bilo, čaće, i ne bi bili dospili na križ vrč tih par snopićev, mi bi išli sada domom kao mokre kokice, kad su požrte pak ih majka zalije trimi škafi vode.

Kad se je pak družina doma preoblikla u suho i oni se sjeli za stol da južinaju, počeo je otac ozbiljno:

— Da ti iskreno velim, Miljenka, i ja sam se danas bojavao za te. Ne samo za tvoje zdravlje, nego još više za tvoju dobru volju, ka te je dosad uvijek sprohadjala i jačala u žitku. Ar si premda mlada već puno iskusila, ča ne bi svaka tvoja vršnjakinja tako lako podnesla.

— Ne bojte se za me, otac! — odvratila je divojka živo. — Ja sam puno naučila od svojih stricev, Silvestra i Štefana. Ča je Silvestar, on je neobično žilave naravi ustrajan, izdržljiv u dobru i zlu. Njega neće potrti nikakova nesrića, ni ti će ga razoholiti srića, a da mu padnu u krilo svi kinči jedne pariške banke. Čuli ste, kad sam vam povidala, kako su ga žandari u onom njegovom mjestu odmah na početku boja gonili kao stranca, dakle „neprijatelja“ iz hotela. Jedva da je dospio za ruku uloviti ženu i tri male sine i pobrati ča im je u jednom ormaru ležalo, a sve drugo je moralo ostati. Kad su je pak zaprli u jedan prijavu, otvoreni logor i onde su ljudi brcali na nje goruće novine i canjke, znate ča je rekao družini, a to prez suz u očima? Rekao im je: „Budite mirni, dica! U ovoj uzi je još sigurnije i zgodnije nego na dhu morja, kamo su nas neki hotlili hititi.“ Ove njegove riči su mi došle napamet, kad nas je danas pod križiči ta kiša močila: ipak je bolje ovde neg da nas je povodlja poplavila.

— A ča je govorio naš Štefan, kad je morao ostaviti svoju poštu i poiti kao oficir rezerve u boju?

— Mer ga poznate. On je tvrd i ponosan kao pravi vojak. Kad je držao u ruki pozivnicu u vojsku, metnuo je papir mirno u žep i rekao samo: „Ako kralj zapovida, da si moram opet oblič oficirsku pratež, rado ću poiti s njom i u oganj.“ I prošao je u oganj. I kratko za par misec je izgubio u njem život.

To su bili moji strici. . . Ali bud, čaće, nećete mi zamiriti, kad nije hvalim. Ar i vi niste bili manje junak, kad vas je viša oblast doma ostavila. I vi ste morali bez sluge, samo uz pomoć četirih ženskih ruk uzdržati ov naš veliki stan i gospodarstvo, pak oštro na kile lifrati ča je polje nosilo i štala davala, da ne sfali hrana našoj vojski. Niti ste smili prema kraju boja prigovarati, kad su vam nemilosrdni rekviranti preiskali kosne i hiže za mukom. A i ovo šogor Urban je platio boju dragu cijenu, kad je pogodjen granatom dugo ležao u bolnici, dok su mu zakrpali potrena rebra, od čega i sada još boluje. Kako se i to stalo, šogor?

— E, divičica, — odmahnuo je svak. — To su ti jur majka bili pisali. A i ono drugo, ča smo svi solidati u bunkari strpili, glad, žaju i črve. Ja ti se samo čudim, da si ti to sve tako dobro očuvala u svojoj mladoj glavici. Ali kad se već za naše bojne nezgode pomimo, onda nam reci i to, ča je tebi ta boj donesao, Miljenka?

— Meni, Urbane? To se da s par riči reci. — Kad si je stric Štefan navukao časničku monturu i počeo zapakovati svoj kofan, rekao mi je odrešito po njegovu:

— Sada, draga moja mala, nije druge, nego da i ti pobereš svoje košulje i klate, pak kad su sada ionako velike ferije, ovo ti je deset dukat ter se sutra odvezi domom k svojim. Ar kamo ćeš drugamo? Tamo u Francusku ne moroš, čekaj dakle doma, dok te opet zovem, — tamo k Božiću, kako niški cesar veli, — pak da završiš četvrti i zadnji razred svoje škole.

— No do toga već nije došlo, — odvratila je tužno mati Magda, — ar je tvoj stric i patron umro. I sada si jur tri ljeta doma uz nas.

— I rado sam doma, majka. Ar ko dite nij najradje uz oca i majku i med svojom rođenom braćom?

— Ali mi bi te poslali u blizi varoš, da završiš svoje škole, — rekao je otac.

— Ne željim, čaće, da sjedem med tudje, meni nepoznate družice. Pak meni je ovde najipše. Imam puno milih vršnjakini, s kimi sam svoj čas doma rasla i kimi se po nedilje šećem po selu. Zato vas prosim, dajte mi, da ovde probavim svoja mlada ljeta. Pak kako vidite, ja se još nisam odučila poljnoga djela i znam barataf srpom i motikom.

— Da, — javi se sada sestra Agnija, — u tom poslu ništa ne zaostaješ za svojim družicama. Ali, Miljenka, tebe svejedno sve selo gleda za nešto bolje, rekla bih, za nekakovo gospodsko dite. Ar se i lipše i ukusnije oblačiš. To će bit uzrok, da se seoski ditići skoro

boju, da ti se približu. Pak i selo vidi, ar i ono ima svoje oči, sto i sto oči, da kad i kad znadu dojt k nam i neki domaći i susjedski studentići i ti se dobro razumiš i veselo zabavljaš s njimi.

— Da, istina je, sestra, ali —

— Ali bud, to si kanila reć, — nadaljila je majka, — ili samo tako sudim, ti su prema tebi divojki, ka si na Emilije već devetnaest ljet, još nezreljaki ili golaci, ki još trjbaju dobro kih šest-sedam ljet, dok se opernatu i svršivi svoje škole moru napraviti gnjazdo za jednu familiju. A onda, kćerka, i tebi još puno fali do prave gospe.

— Imate pravo, majka, — odvratil ozbiljnim glasom divojka, — i ja sam vam zahvalna, da ste me nato opomenuli. Ja bome nisam tako daleko mislila. Sada vidim, da mi je u ovom pogledu jako po-triban vaš nauk i vaše iskustvo.

— Ako hoćeš primiti, dite, moj tanač, morem ti ga velje dat: Ako kaniš ovde doma na selu ostat, onda će bit najbolje, da si zameš, kad ti volja dojde na udaju, jednoga vrloga seoskoga muža.

3

Drugu nedilju po Tri Kralji pozivali su ognjogasci susjedskoga sela Travnika na bal. Društvena kolegijalnost je potriebovala, da dojdu ognjogasci cijele hrvatske okolice skupa sa ženami na tu društvenu zabavu. Mimo toga su imali Travničani još jedan adut: Guslat će ona glasovita ciganska banda iz Č. Pozivači su na svojem putu po općini najprvo pohodili hižu Jankinu, gde je stanovao bivši, sada već umirovljeni seoski komandant Tonko Rožić. No njemu da se već neće plesati, zato će ga zastupat zet Urban s Agnjicom. On će samo po večeri dojt sa ženom, da vidi kako se mladi svit danas zabavlja. Zatim je pozivač Joško, u civilu tržac, još skoćio u zadnju hižu, gde je njegova sestrice Miljenka našivala vankušnice.

— Tebe, Miljenka, osobito pozivam na naš bal. Ako nimaš povoljnoga para med seoskimi ditići, ću te ja otpeljat u tanac, — nasmišio se pak je sjeo uza nju.

— Hvalim ti, Joško, na milosti. Ali već imam tancoša, s kim ću balovat, hoću ili neću.

— Oho, gdo je to?

— A od prikčer moj zaručnjak, pak ravno iz vašega sela. On Franjo Rudišićev, paor s dvadeset hektari grunta i cijelim lozrim dijelom.

— Eijha, Franjo? Pak da ti „dobri glasi“ još nisu došli do ušiju naših žen. A kad se j' to sklevalo?

— Mer sam već rekla: prikčer u nedilju su bili ovde njegov otac i kum kot uprošnjaki. I naši su po dugliem simo-tamo privoljili.

— Razumim: hektari su prevagnuli, je li?

— Ne samo hektari, ar tih imamo i mi. Ali ća će divojka, kad joj je već prošla najlijša dob? A u našem selu, — rekao je otac, — nije pravoga za mene. Zvećega su svi kartasi ili pijanci-bećari.

— Hm, ako se tvoj otac, stari stražmeštar, boji bećarov, onda je dobro došao na Franju Rudišićevoga, ar ta ti neće nići onoga krum-pirovoga djeda zapunjit, ako mu se na put postavi. Onda tako nek dojdi s tim Franjom na našu zabavu. Ali sad da ti povim, zač sam došao osebno k tebi.

— No reci.

— Uza me će sidit pri stolu i jedan moj dobri poznanac, mogao bih reć i tovaruš. On te je lani na kiritof vidio pri tancu pak veli, da te već ne more zaboravit. Stoga bi se rado upoznao s tobom.

— A gdo i ća je ta človik?

— Za sada neka ti bude dost, ako ti uvadim, da je ća izvan-rednoga, ća se ne najde u naši seli, a da je i on s našega hrvatskoga sela i roda.

— No izusti jur jednoč! — nestrijlivo će divojka.

— Ta moj poznanac je — kako bih rekao — „službenik za sve“ kod velikoga zemljoposjednika Vereša. On je njegov parade-koćijaš, kad ga na kolesu vozi, i šofer na autu, kad će gospodin u Teplice u rulet-kasino. On mu je doma u hiži komornik, pri goščini peharnik, i kada se gdo upije ili nepristajno ponaša, on ga postavi pred vrata. Pri lovu nosi gospodarovu pušku. I još već takovih ulogov igra. Ta Feri dakle, „lipi Feri“ ga ljudi zovu, on se jako zanima za te, i želijo bi te na balu vidit. Je li si je njegova spodob i figura zaslužila ta nadimak „lipi“, to ćeš moći prosudit, kad ga vidiš za mojim stolom. Ja te, Miljenka, samo prosim, pruži mu ljubezno ruku, kad te zove na tanac. Prvoga ćeš naravno plesat s tvojim zaručnjakom. Onda ću ja dojt po te, a za manom Feri.

— No, ne marim, Joško, ću te poslušnut, kad me tako jako nago-varaš. Pak sigurno i nimaš kakove krive namjere s tim tvojim gospo-dinom fešakom.

— O, kamo misliš! Tebi bih ja pokazao put u raj, kad bi ga još bilo.

Ta bal u Travniku je bio zaista veseo i vridan svoga gospodskoga imena. Ne samo ča je bila velika dvorana do zadnjega kuta nabita s finimi gosti, naima onakovimi od visoke kotarske oblasti i ognjogasnih prvakov. Nego ča je primaš Palko svirao sa svojom bandom onako divno, elegantno kao u gradskom hotelu Sabariji, i da su ostali svi guslači trizni sve do bijeloga jutra. Stoga su i mladji pari prečuli zvon na jutarnju Zdravu Mariju, a Mate Jelen je vikao: Dičaki, nek gazite dalje! Mer su naši stari doma. Neka danas oni krmu blago i podoju krave. A mi: Ne idemo domom, domom!

Samo jedna plesačica je bila zamišljena i potišćena, kad se je s Urbanom i Agnijcom na kola sjela, da se vozu domom. To je sestra i opazila i pitala ju u ozbiljnoj brigi:

— Miljenka, gdo ti je pri tancu na palac skoćio, da tako zatišćeš usta?

— Prosim vas, dajte mi sada mira do doma. Onde ću vam pak puno povidat. Nek prije si moram to sve u glavi srediti.

Ali trajalo je još par dan, dokle je divojka pred majkom porgovorila:

— Majka, bud me nećete zignat iz stana, ako vas ča neobično veliko prosim?

— Ali, kćerka, kako moreš svoju mater s tako čim potvorit, da ću te zignat iz doma. Reci nek prez straha, ča j' to veliko? — odgovorila je Magda.

— A ja vas prosim, da otac još danas ide na farof i prosi gospodina farnika, da nas, mene i Franju, ne glasi slijedeću nedilju. Hoćete li?

— No, Miljenka, to je zaista ča jako neobično, kad znaš, da smo se s Rudišćevimi uredili, kako će selo već u ovu nedilju čut, da ćete vi dva bit za par tajedan hižni par.

— Da, majka, tako se je načinilo, ali ja sam se, oprostite mi, medjutim predomisliła.

— Predomisliła? Onda se j' to moralo godat na tom balu u Travniku, je li?

— Je, majka. Pogodili ste.

— A ki je tomu kriv? Reci nek, divičica, ravno i iskreno. Ar znaš, da ti ja pravu sriću željim u hištvu. I nikada te ne bi silila, da ideš za muža, kim se ne slažeš u srcu.

— To je jedan mladi človik, neoženjen, morebit da ga i poznate ili ste čuli za njega. On je komornik kod gospodina Vereša i zovu ga Feri Jončićov.

— Ah, to je ta svitli junak, ki ti je glavu odmamio.

— Nij mi glavu odmamio, majka. Ali dopada mi se. Tri tance sam plesala s njim, majstor je u valceru i tangou i u drugi, moderni plesi, da ga nij u našem kraju. Pravoda znat tancati, to je samo jedno svojstvo, po kom se more ki mladi človik divojki dopadat. Nego mi smo se pri tancu i živo razgovarali skupa. Pak — —

— No pak?

— Ja sam se po njegovj riča osvidočila, da je razuman i vrlo vidan u glavi, puti se u današnjem svitu, i zna se ponašat i u boljem, gospodskom društvu.

— Tako, tako: Zna se ponašat i med gospodom. To se po sebi razumi, kad služi takovoga gospodina. I ti si živila u hiži jednoga gospodina, strica Štefana . . . Nego sad mi još reci, gdo ti ga je pripeljao?

— A moj bratić Joško.

— Aha, to je ta zvijanac, ki se takaj kreće u boljem društvu, kad im prodaje lipe konje, jahaće i vozače. Ali prije nego otkrijemo ocu ovo tvoje novo poznanstvo, ćemo još govorit s tim Joškom. Urban ionako kupuje od njega mlade ždripce, onakove iz Podravine, pak neka ga pozove sutra ili priksutra k nam. — — —

I konjar Joško je vrijeda došao, upravo je doskako, živahan i dobro raspoložen k Jankinim na vrata nufar:

— Dobar dan, striča i strina i svi skupa! Evo me, kot ste si željili. Ter će bit ča od kupnje tih mladih, rasnih ždripcev? Ja vam samo toliko velim, oni hte bit dika vaše štale. Ar takovoga konjskoga blaga još niste imali.

— Joško, da ti pravo velim, — odvrtila je strina Magda, sada se nećemo za ždripce. Nego za tvoga prijatelja, toga gospodskoga podvornika, ili ča je, komu si na nedavnom balu predstavio našu Miljenku, i dao da s njom kot zaručnom drugoga dičica tanca. Reci sada i pred našim ocem i družinom, ča držiš od njega? I imaš znamda kakovo nakanjenje s njim i našom familijom?

— Kad me pitate, reći ću vam po duši, da ga već duglje vrimena poznam. A poznam ga kao pametnoga, vještoga človika od svita. Zato ima i njegov gospodar veliko povjerenje u njega, ter mu je izručio različne službe u kaštelu.

— Dobro, dobro, ali ča je meni prvo i najbitnije kod jednoga muškoga, to je njegov karakter i poštenje, — veli otac.

— A ja pitam, kakovo je njegovo držanje prema ženam, — dajte mati.

— Ča se tiče jednoga i drugoga, ja mu ne vidim kroz dušu, ali ljudi ga gledaju kot bolijega človička i rado primaju u društvo. A ženske se pravoda znaraju za njim, ar je snažna peršona, osobito ako se obličje u nažnoranu husarsku pratež. No kod toga bala je imao oko samo za našu Miljenku. A tomu se i ne čudim. Ar ako bi bili onde nazočni po amerikanskom običaju birali kraljicu lipočicu, onda bi bili njoj stavili na glavu zlatu korunu.

— Ali, prosim te, Joško, neka tako debelo nariževat.

— Miljenka, nekamo tajat ča je istina. Zato pak je bio i Feri pun veselja, da te je mogao upoznat i na tanac zvat. I kako sam opazio ovimi mojimi zdravimi očima, vi se niste samo zdravo obracali u kolu, nego ste se i vrlo ljubezno razgovarali, kako dobri poznanci.

— Tako ljubezno, — sprogovorila je majka Magda, — da će ona otpovidat glašku u crikvi.

— O! — zazinula je sva družina na ove riči.

— Da, dragi moji i pri tom ostajem, — potvrdila je divojka.

— A tomu si ti kriv, Joško, — rekla je opet mati.

— Ako sam ja kriv, — odvratio je tržac lukavo, — onda ću se i opravičit. Vi bi morali na toj zabavi samo vidit i usporedit te dva mlade muže. Ta siramah Franjo je zaistinu izgledao kot sinj toga krševitoga, stasitoga junaka Ferija. Franjo jur sada kleca nogami kot njegov zlatohižni stariotac. A kad sam ga jedamput vidio vriće nosit na pod, već je kod trete puhao kot on, ki gaji suhu nevolju. Mer se nij čudit. Sam je na takovom gospodarstvu s majkom udovicom. Bome, njegova žena ne bi imala ništa dobra uza njega. Usanula bi za par ljet s njim skupa od prikorednoga djela i skrbi. A uz toga gospodskoga komornika bi dalje cvala i rascvala se, ar bi živila kao kanarica u zlatoj gajbici.

— Hm, lipo govoriš, dragi rodjače, kot tržac, ki ljubi žitak z laka svita, — javila se sada sestra Agnija. — Ali ča veli k ovim rožastim ričam Miljenka?

— U jednom se i ja slažem s mojim gorljivim zagovornikom Joškom. Naime, da bi se mi dvimi, Feri i ja, bolje pasali skupa. Do toga zaključka sam došla, kad sam si ove minule noći prevagala naš razgovor na balu, pak kad se spomenem njegovoga držanja i ponašanja pri toj cijeloj zabavi. Ima u njem nešto od kavalira, ča spodobnoga mojemu stricu Stefanu. I ta mladi mi je potle stalno u glavi. Zato se seguram, da vam izručim ča me je na rastanku prosio: da

bi smio jedamput k nam dojt i vam se, čaće i majka, predstavit. A to je čer i u pismu ponovio.

— Hja, kad te čujem, divičica, kako se zimiješ za njega, onda nije druge: u ime Božije, poruč mi, neka nam se tako dojde pokazat, — doluč mi majka.

Ta pohod Ferija Rankovića se i nije dugo kasnio. Za par dan, jednu nedilju po obedu, stupi na vrata kod Jankini jedan visok, plećast mladi muž s kratkimi gospodskimi brki ter se predstavi: „Ja sam ta poznanac vaše kćerke Miljenke, s kom sam prebavio na ognjogasnem balu zaista prelipih par uri. Dozvolite mi, da ispričam svoj posjet u vašem poštovanom stanu.“

Tim su se u prvoj hiži posadili, gost, Miljenka i nje roditelji. Njihov razgovor je bio kratak, admiren, ar da on mora za čas opet nastupit svoju službu kod gospodarara, ki će u susjedstvo na lov. Govorili su o seoski prilika i ljudi, ke je i on dobro poznavao. A onda je gost prošao na svoje okolnosti i život kod posjednika Vereša. Ov život je vrlo šarolik i zanimljiv, ali potribuje od človička veliku marljivost i stalnu sabranost, ili kako gospoda veli: koncentraciju. Nazadnje očituje, sramežljivo doli pušćenimi očima, svoje iskreno zanimanje i simpatiju za Miljenku, i moli roditelje, da mu dozvolu s njom se sastajati.

Stari vojački stražmeštar, hižni gospodar kratko i prilično odrešito odgovara:

— Gospodin Ranković, ako je vaša simpatija, kako ste rekli, prema našoj kćeri iskrena i dobronamjerna, onda neka vam bude dozvoljeno ča si prosite. Iskrena i dobronamjerna velim, ar i ja sam duga ljeta služio gospodu oficire ter dobro poznam njihove životne prilike i navade. Gdo se u ti okrugj kreće, ta mora stalno pod kotrolom držat sebe i svoje nagone. Ar ga lako moru na krivu stazu zapeljat, a s njim i druge upropastit, osobito mlade, neiskusene žene.

— Hvalim na vašoj dobrohotnosti i riča, — nakloni se Ranković nešto smrknutim licem, i oprostii se.

Po ovoj očevoj dozvoli su si mladi gusto izminjevali pisma. Kad i kad su se pokazali i na društveni zabava. Pri ovi je Feri sve strastvenije navaljivao na divojku, da se još pred korizmom skupazamu, ar on da već ne more bez nje živiti. No Miljenkini roditelji su hotili dati svojoj kćeri još vrimena, da bolje upozna svoga izabranika. I tako su odgodili vjenčanje na prvu nedilju po Vazmi.

Toga dana je bio ne velik, ali sjajan pir kod Jankini, kakovoga samo rijetkokrat doživi selo. Ar su mimo uže rodbine mladencev

došli u crikvu pak i k svadbenomu stolu i neki viši gospođinski činovnici sa svojimi damami. Ovi nisu samo u najboljem raspoloženju uživali dobrote bogatoga seljačkoga stola, nego su u kićeni nazdravica dičili vrline mladoženje, ča je naravno vrlo godilo i rodbini zaručnje. No bliži poznanci Rankovića nisu bili svi jednoglasni u prosudjivanju njegove ličnosti i karaktera. I oni najtrizniji su samo rekli: „Vidit ćemo, kako dugo će se ta Feri ovako blaženo kao danas grliti sa svojom lipom Miljenkom.“

I kotno da su ovi imali pravo. Ar su mladi hižnici samo jedno ljeto živili u nepomućenoj ljubavi i miru. U ovom času se je mladi muž najradje zadržavao u njihovom malom, ali udobnom staniću, koga im je gospodar podijilo u krasnom vrtu svoga dvorca. A kad je morao muž u kom drugom mjestu imanja služiti svoga gospodara, rado si je zeo i Miljenku sobom, da se dosle zabavlja sa ženami namješćenikov. No to je trajalo samo neki čas.

Kasnije se je počeo izgovarati ovim ili onim poslom i ostavljao ženu samu doma. A to se je sad događjalo sve večkraf. Malo po malo su dohadjali do mlade žene i glasi, da je Feri razočaran, ča je već prošlo ljetodan, a ona još uvijek ne kaže zlamenja da je u blagoslovnom stanju. Drugi glasi su opet okrivljali muža, da se ovde i onde mili koj črnki ili blondinki. Miljenka si je na takove govore s nevjerovanjem zatiskala uši i otklanjala ih kao proste izmišljotine. Medjutim se je Ranković samo kad i kad pokazao doma, a kasnije je i u drugi stani prebavio svoje noći.

Tada se je Miljenka počela ozbiljno bojati za svoju hištvenu sriću. Kako je ta nije strah bio opravdan, otkrilo joj je pismo jednoga poznatoga odvjetnika-advokata, ki ju poziva na prethodnu raspravu, ar da se Ranković hoće od nje razlučiti.

Miljenka se je na to pismo plaćuć hitila na postelju, i kad ga je pročitala i po desetput, trčala je s njim k sestrici svoga muža, ka joj je bila najiskrenija družica. Ova je i pokusila, da prepriči rastavni proces med Ferijom i Miljenkom, ali bez sriće. I mužu je uspjelo, da ga je sudska stolica po odredjenom roku rastavila od žene.

Ljudi u okolici su mahali glavami i sa žaljenjem govorili:

— Škoda za ta lipi mladi par. Ali ako ih je zakon razlućio, onda je to moralo imati i svoje uzroke.

Miljenka je dobivši po pošti spis rastave, zdvojno lamala rukami i zazivala Boga i svece. I trajalo je nekoliko dan, dok se je umirila i bila u stanju, da pobere u hiži svoje stvari.

Pak je skupa s istom muževljevom sestricom nestala nekamo u ugarsku zemlju.

Prvi sviški boj a s njim i robovanje oca Silvestra u francuskom logoru bio je na kraju.

I za ljetodan kasnije ga najdemo opet u poslu u jednom uglednom sanatoriju nekoga austrijskoga kupališća. S njim su i žena i troja dica. Početkom živi obitelji u dosta skromni okolnosti. Ali kako otac i ovde pokaže svoju vanrednu skusenost u peljanju gostinjskoga poduzeća i zna govoriti s gosti u svi europski jeziki, direktor vrijeđa spozna njegovu vridnost ter ga dobro naplaća. No više nego plaća donošaju mu one napojnice, kimi bogati gosti nagradjuju njegove veće i manje usluge. Tako more s časom kupiti svojoj družini jedan veći stan s vrtom. A to je najdraže njegovim dićakom, ki se moru u njem onako pravo razbižati i razigrati.

Ali Silvestar ljubi i svoju daljnju rodbinu i prijatelje, ki su u času njegovoga zarobljeničtva iskazali pomoć njegovoj ženi i dicit. Za ove je dao napraviti na stan i jedan udobni manzard i tamo ih primao, kad su u kupališću boravili. No prije nego su se dali na počivak, morali su s njim u večer na stakaoce vina, ča je i njega po teškoj dnevnoj službi ofriškalo, okripilo. A uz čašu rumenoga burgundca mu se je vrijeđa razvezao jezik, ter je znao — a uvijek u svojem materinskom jeziku — slasnimi povidanjim rastresti svoje rodjake i prijatelje. Mimo ovih su ga rado pozivali u svoje društvo i uživali njegovu prirodjenu šaljivost i duhovitost, i fina gospoda sanatorija.

Samo svoje selo i rodjenu mu hižu je rijetko pohadjao. Pak i zać bih tamo, govorilo mu je srce. Njegova majka pak brat Tonac i ovoga žena Magda, ki su mu svagda pravu ljubav skaževali, jur se bili u minuli ljeti svi preselili na seosko groblje. A necakinja Agnija i muž Urban imali su čez tajedan prik glave posta u gospodarstvu, ter su stalno jadikovali i tužili se na seljački stalž. Ov im je bio tim teži, ča su imali petero dice na odgoj i skrb. To nezadovoljstvo svoje mlade rodbine je uzlovoljilo Silvestra, ki je cio svoj život takaj u potu svoga obraza izgradjivao svoju egzistenciju. Pravo bio uvijek gizdav na svoj oćev stan. I kadagod ga je poiskao, nikad nije zaboravio a da ne pogleda štale tih stasitih, živatnih konjev i ždripecov s blijeđožutimi grivami, i da ne pita, kako rodu Krći, Ka-menjaki i Vodenjaki. A najdraža uspomena mu je bila gora. Ovu je

i on kao dičak kopao, i u veselom društvu je srcem pjevao onu našu staru: „Gora, gora, gora visoka“, pak „Vince, vince, vince črlijeno.“ Stoga ga je bilo, da ovo mlado seljačko pokoljenje samo muku i trud čuti, kad djela očevim potom natopljeno polje i vinograde.

Jedanput je pak presikao tužaljke mladih gospodarov i rekao im:

— Ako vam je težak ov poljodjelski posao ili vam nedostaje njegov prihod, — premda ste vi seljaci bili duga ljeta po boju jedini, ki ste jili svaki dan kruh, — ja bih vam ča svitovao. Kako vidim, vam mora pekar iz susjedstva donasat žemlje, a vaš jedini mesar, ujac Tome, ča takaj za ljeto ili dvi napustit mesarski stol, pak čete si morat u nedlju meso pod zelje kupovat u kom drugom selu. A vi imate punu hižu dice, med njimi i jednoga dičaka. Ov vaš lvac na primjer, kot je on čvrst i okretan, neka veli sam: Ča bi se radje učio, žemlje i kruh peći ili vole i krave ubijat?

— Onda volim vole ubijat, striče! — diže ruku veselo lvac. — Ar pek se mora svaki dan jur u polnoći stat, a to mi se neće!

— Da, mesar! — doda otac Urban. — Ar ov dičak nikad ne fali, kad stari Tome vandojde uz potok u klaonicu — šlopruk joj velimo — da ubije tu jednu kravu za nedlju.

— Pak znate, striča, — hrusti se dičak, — katkad mora ujača Tome i dvakrat bugnut vola po buči, dokle se sruši. Ja bih ga najednoči!

— No, onda čemo ti dat nek mesarsku sikiru u ruke, lvac, — odrize stric Silvestar. Pak ča imat selo opet valjanoga mesara. On pak more kašnije, ako mu budu kobasice osebuino slasne, i druge općine opskrbljevat. A uz svoju meštriju more tebi, Urban, ča-to i pomagat kod oranja i mlati.

— A zač ne? To ja rado, — hvali se lvac. — I sada jur orem na naši stari konji.

— Dobro. Tako ga za dvi-tri ljeti doprimi k meni, Urban, i ja ču mu najt u našem varošu koga vrloga meštra mesara, — odluču stric Silvestar.

I dobri Silvestar je držao svoju rič. A kako je pravo pogodio dičakovu volju, to je ov pokazao svojom velikom marljivošću i brzim napredovanjem u majstoriji. Uz to se je uz pasku strica znao očuvati i od pogibelji zločestoga tovaruštva, nač su ga i roditelji stalno opomenjivali. I tako je dorasao na radost svih do vrloga, vridnoga mladenca, mesarskoga dičica, komu je i njegov majstor napisao odličnu svidočbu i nazadnje ga teškim srcem otpustio iz službe.

A doma je rodbina već imala mjesto za mladoga mesara. Ali lvac ih je jalno iznenadio, kad je rekao doma ocu i majki:

— Nekate mi zamirit, ali ja neču ostat na selu. Pojt ču u varoš, a i vi čete s manom. Kad sam o tom premišljavao, meni je prošla volja, da ubijem ovde svaki tajedan po jedan kusić goveda i toga po subote i nedilje jutro rasičem med naše paore. Ar na više im ne dosižu kračari. Pak da se onda čez tajedan s vami skupa mučim na polju! Još danas čujem vaše riči od prije, kad ste se tužili, kako vam je teško i preteško ovo djelo na paoriji, a divičice idu još u školu pak vam ne moru još puno pomoći. A kad odrastu, kamo čete s njimi? Jedna ča se, kako je pravica, udat za junaka seljaka, a one druge tri čete morat dati u ki niži red, u ki mali stanić za hižičara i dielača. A škoda bi bilo za nje. Ar je učitelji i svi ljudi, ki imadu oči, držu za neobično ljupke i bistre divočiće, ke bi mogle u širem svitu načiniti lipu sriču.

— Imáš nešto pravo, Ivan, osobito ča veliš za svoje sestree, — reče mati.

— Ali kako si predstavliš, ako napustimo svoje gospodarstvo, naše polje i vinograde? — pita otac. — Onda moramo i naš stan prodat i ostavit. A gdo ča nam ga kupit? Ja ne bih znao u našem selu takovoga človika paora, ki bi zmogao toliko novca za ovako velik stan i sve, ča pada njega pripada.

— Za stan ča se jur najt ki kupac, kakov obrtnik ili dielač. Sami vidife, kako takovi, kot velimo manji ljudi, zidju kade na kraju sela nove i lipe stane, ar im dica, ka jur zaslužuju, pomažu. A zač ne bi kupili i stan, ki je već gotov? Samo ga treba malo prenačinit. A lapte i sjenokoše i lozne dijele čete tako prodat slog po slog, recimo med rodbinom.

— Veliš ča, dičak, — odgovarao zamišljeno otac. Ali ako se i ne marimo ča ča nam selo reč, kada kot prvi seljaki ostavimo svoju očevinu, i ako sve tako upinezimo, kako nam ti svituješ, onda još uvijek stojimo pred onim najvažnijim pitanjem: Kamo čemo pojt i od čega čemo živit na varošu, kade nikoga ne poznamo.

— Da, pravo ima otac. To bih vam bio morao najprije povidat. Čujte tako: Jedan rodiak mojega bivšega majstora, takaj mesar i krčmar, obolio je teško, a nima nasljednika, ar mu se je jedini sin drugamo priženio. Zato nudi mesnicu skupa s krčmom na prodaj. Ili ako ne najde sada kupca, dat ča sve u zakup, na arendu. I ja sam se po mojem meštru već najavio kao interesent. I to ovako: Ja bih preuzeo mesnicu, a vi bi krčmarili.

— E, ako je tomu tako, sine, — razveseli se otac Urban, — onda ćemo ta tvoj predlog još jednoč i ozbiljno prevagat. — Ar da vam pravo velim, ja bih bome radije podvarao goste i natakao im vino u kupice, a i ti Agnija bi lagodnije pekla pečenje u veži, nego da se pod starost potipljemo po polju i razbijamo grudje po oni naši tvrdi slogi.

— Da, to je ono, čega vas kanim oslobodit. Nego ako zaistinu pristanete uz moju namjeru, to morate učinit ča prije. Da nas ne preteče ki drugi brži računat.

Kao da imaju zidine Jankinoga stana sto uši i oči i jezikov, već su se sufradan ljudi svude po ulici i krčma uzbuñeno spitkovali:

— Je li je istina, da Urban Jankin prodaje hižu skupa s gospodarstvom?

— Tako se povida, — rekao je jedan. Ali to je sigurno nek po-vidajka. Da takov gospodar projde s družinom u varoš i da se ime starodobnoga Jankinoga stana izbríše iz našega sela, to je ne- vjerovatno.

— Ja bih svejedno vjerovao, — veli drugi. — Ar u posljednje vrime je bilo toga Urbana čudakrat vidit u krčmi, i u žetvenu dob, i onde je preveć kazao drugim svoje žuljave ruke, kao da mi drugi paori u bijeli rukavica držimo plug kod oranja. Ej, kako će mu bit još žao!

Tako i spodobno je govorio narod po selu par tajedan. Dok se nije dovezao pred Jankinu hižu jedan velik varoški autobus, pak je zabrundalo i iskadilo se — i oni su se odvezli iz sela van. Dica u autobusu su žalosno mahala ljudem na oproštaj. Ali samo malo ruk im je odzdravljalo. Selo se je shranilo za ljese, da ne bude svidok toj narodnoj nesrići, kako ju je nazvao mudri starac Grgo.

Ali hiža je još duglji čas uporno čuvala svoje ime „Jankini“. Dokle se ljudi nisu privikli, da ju imenuju po novom gospodaru Šoljaku.

Naši krčmarovi su se teško snašli u novoj okolini. Čutili su se kao zrela čiljena jabuka, ka je pala s punoga stabla na gola tla. Našli su praznu krčmu u jednoj zbočnoj ulici. U nju su postavili par stolov i stolcev, ke su kupili od bivšega staroga krčmara.

— E, vidit je, da ste iz sela došli, — rekao im je zemljak File, ki je u istom mjestu imao veću, dobro iduću trgovinu. — Ako kanite, da vam dojdu gosti u ovu staru čardu, onda joj barem dajte novo lice, lipo novo pohišvo. I ti, Urban, ti se mrvu izravnaj, i neka brusit timi čizmami po tlo kot paor, ki nosi sto kil tešku vriću na ramenu.

Pak i ovo vino? Odakle je imaš? Kupi bolje, kupi spočetka najbolje, najdraže, pak hte ti se naši djelači i meštri nek brodit k tebi, kad budu išli pod večer iz fabrike domom.

— Da, imate pravo, gospodin File. Ali ta Šoljak, ki je kupio doma naš stan, nam još nije mogao dat sve pineze. A ča ih imamo, tim moramo uprv postaviti našemu lvacu novu, modernu mesnicu, kako je sada moda na varošu. I blago, ča će sić, mora gotovimi novci platit, — zgovaraju se krčmarovi.

— Hm, veliš ča, Urban. Nek glejte na toga dičaka. Kako vidim, on je vrlo okretan i razumi svoju meštiju. A ča je najbitnije, ima dobre manire, ljubezan je i uljudan s gospodom kot i s običnimi ljudi. On more zdignut i krčmu, — mudrovao je stari File.

— Rado čujemo, gospodin File, ča vam se naš dičak dopada, — uzela je rič Agnija. — Ali znate, mi imamo još jednu brigu. To su naše divičice. Četire imamo, od pet do petnaest liet. No hod'te simo, kćerke, i pokažite se gospodinu Fili. Oni su takaj iz našega sela, pak su nam i mrvu rod, ali jur dugo živu ovde u varošu.

— Zato mi samo recite po domaću tetac, a ne gospodin. Gospo- dini su još lipše obličeni, pak imadu u glavi i u mošnji čuda već nutri, — izgovarao se dobri tetac.

— Nekate se tako poniževat, — nadaljila je mati Agnija. — Da imate i vi puno u glavi, to ste pokazali, kad ste iz običnoga čizmara nastali trgovac s obucom, i ovde, ravno u našoj ulici vam stoji trgovina, kakove ćemo najt kod nas samo u kotarskom mjestu. Vi zato znate, kako se človik digne iz nižega na više. Ča tako svitujete, ča ćemo s ovimi našimi kćerami?

— S divičicami nije drugo, Agnija, nego u školu s njimi!

— Da, tako sam i ja mislila.

— I dobro si mislila. I ako su ove divičice tako pametne kot su snažne, onda ti moru bit jednoč na veliku radost. A sad hodite simo bliže, moje drage, i povite mi, kako se zovete?

— Ču vam ja nas imenovat, tetac File, — stane najper najveća. — Ja sam Marinka, a sestre su po višini: Monika, Greta i Renata.

— Tjih dalo kada, divičice, pak to nisu imena iz našega seoskoga kalendara, nego imena kakova naše gospice nosu ovde.

— Da, tako je. I nekate nam zamirit, — izgovarala se majka. — Ta imena im je moja sestra, naša Miljenka dala, ku selo takaj za gospu drži. I morebit, da ima ona spodobnu namjeru s njimi.

— No lipo. Na varošu neka budu divičice varošćanke. Ali ne prokšive frajljice, nego marljive u školi i djelovne uz majku doma. A sada zbogom svi skupa, dokle opet dojdem!

I došao je rado i večkrat. Ar je i njemu starcu i udovcu bez dice godilo, da ima u ovoj tudjini ljudi zemljakov, kimi se more razgovarati na svojem materinskom jeziku o selu i rodbini, med kimi je odrasao. Pak i zanimalo ga je iskreno, kako se novodoseljeniki baraću i koliko su već u svoji zanati napredovali. Najveć se je veselilo mladomu mesaru Ivacu.

— Samo tako dalje, — govorio mu je. — Neka ti ne bude krivo, ako moraš i ku noćnu uru alidovat, da ti bude ujutro, kad dođu žene kuharice kupovat, sve u najljipšem redu i na svojem mjestu. I neka se ljubit, ako je jedna ili druga i preveć zavrtažljiva. Človik mora za svoje mladosti djetat i znat i ča podnosit, da do čega dojde. I vage neka ti, Ivac, svagda pravo i pošteno važu, pak čedu te ljudi vrijeđa oblijubit i imati ćeš svako jutro punu mesnicu kupcev, da hte se nek onako rivat, kot kad bi im ti pineze dilio, a ne oni tebi. Moje poznance, a imam ih tri pune koše, sam jur sve k tebi poslao, a oni hte opet druge sobom zeti. Tomu velu „propaganda“. Ali propaganda, ka ništ ne stoji.

Spodobno je dobri i skušeni človik upućevao i krčmara Urbana. Ar mar kako se je ov trudio, da se pripaše gostom, njegove kretnje su uvadjevale seljaka, ki je živijiji kad hota konje pri oranju, nego kad sidi za stolom ter zabavlja muže varošćane. Ar čim će je zabavljat? On ne pozna njihove — kot je oni zovu „probleme“ u tvornica ili na cestogradnji, a njih malo zanima poljodjeljsko djelo i muka od protulica do kasne jeseni. Neki im se, kad se malo napiju, još i podruguju, da ima tako bedavih ljudi, ki se trudu i potu svaki dan po šesnaest i više uri. Ali kad im ov krčmar toči dobro, izvrsno vino, ono od našega jezera, rado mu se sledu za stol na frtalj ili dva-tri. A i žena Agnija se je pomalo naučila, kakovu južinu si želji ov ili on gost, Hans ili Moc. I tako dohodak gostione, prem mnogovrsne daće, još nekako lovi kraj s krajem.

A čemu se majka najveć raduje: divojčice se u školi vrlo trsu i napreduju. Doma veća pomaže manjoj kod zadaće i tako u kratkom vrimenu prevladaju teškoće s nimškim jezikom. Uz to i pravilno rastu kao mlade brezice u protulicu, lica im se napunjuju i nježna divojačka ramena obl, i majka vrijeđa opaža, kako se mladići sve već i već ogleduju za njimi.

Sad se i stric Silvestar pokaže kod njih, no samo na pol dana. Mer znate, ispričava se, kako mi je slobodno vrime usko skrojeno

u sanatoriju, ki je uvijek nabit s gosti-turisti. Samo kad po tom projde vještim okom kroz krčmu, usta mu ostanu nima, ar on je kao bivši gostioničar ča lipše i urednije očekivao. Ali kada se nazadnje postavi preda njega poređica tih četirih divojak, tada zadiviljeno raskrili ruke i uzvikne: Agnija, kad se ove divne ptičice razletu po svitu, bit će pjesam i radosti!

Tako si je predstavljala budućnost svoje dice i gizdava mati. Ali onda je zagazio drugi svitski boj u srićnu družinu i razrušio to skromno dobrostanje, ko su si bili poštenim djelom i trudom privrdnili.

Otac Urban je kao djelomučni invalid ostao doma, ali mladi Ivac je morao odložiti svoje mesarsko orudje i zeti u ruku pušku. S njom je obašao pet bojišćev na istoku, sjeveru i jugu. No Božija providnost i zagovor Majke Marije Celjanske i Lovretanske, kim je zabrinuta majka stalno palila sviće, očuvale su njegov mladi život. Tako ga je i u posljednjem ljetu ratovanja, kad su možari pucali jur na rubu naše zemlje, spasila opet pomoć od odzgo. Ar je teško obolio i došao u jednu domaću bolnicu, a po tom u dom rekonvalescentov i ovde doživio on znameniti osmi maj, konac bojne nesriće.

Po tom je pravoda još dugo trajalo, dokle je Ivac opet mogao stupiti u mesnicu i sici ki kusić goveldine, ča su mu ljudi iz sel ukrađajuć doprimili na hrptu. I majka Agnija je samo mogla juhu-supu i leću ter grah ponuditi svojim gostom na večeru. No malo po malo je ipak i gostionica i mesnica došla u pogon, kada je naglo i ne očekivano kao strijela iz sunčanoga neba udrila obitelji nova i teška nezgoda. A to je bilo jednoga ljetnoga jutra, kad je Ivac rekao ocu:

— Vi imate sada lazno, pak ćete se sjest s manom na moped ter ćemo se skupa odvest u selo K. k onomu gazdi, gde najvolim kupovat blago. Ar to je človik pošteniak, ima punu štalu krav i telčićev, pak se da s njim pominat. A vi kao bivši seljak znate ocijenit, ča je za ubit.

— No, dičak, — odgovori otac, — ja se ne vozim rado na tako-vom drndalu. To je već za mlade ljude. No ar si ti dobar vozač, pak i ja bih jednoč rado vidio jednu takovu modernu štalu, ne marim, ču se tako posadit na tvoji motor. Samo čekaj, dokle se preobličem.

Pak su se izvezli iz stana. Otac je sidio odzad na sidalu i držao se čvrsto za lvačeve boke. A ov je peljao kolce majstorski sigurno. Ali kad se je hotio zakrenuti s desna na put, ki je kazao u selo K. i da rukom zlamenje u ta smir, najedanput opazi tisk za sobom jedan veliki elegantni auto. U njem je sidio za kormilom neki mladi

gospodin, i kako je bio u hitroj vožnji i preblizu k mopedu, zamam je hoćio svoja kola zakrenuti, i zabio se u njega. Moped se je srušio uz rub ceste, pri čem je otac udrio glavom u kameni stup i ostao potrenom lutanjom mrtav ležati, a sin si je polamao ključnu kost i desnu ruku.

Vidivši automobilist nesriću, odmah je startao i odvezao se do bližnje žandarmerijske postaje. Ova je došla s njim na lice mjesta, i ispitala tečaj događaja. Medjutim su doletila i kola za spasavanje pak odvezla i ranjenoga mladića i mrtvaca.

Kako je bio vozač automobila sasvim trizan a ipak kriv, i njegovo vozilo puno osigurano, dobila je žena za pokojnim mužem visoku odštetu i sve troške za dičakovu bolnicu.

No svi ti novci nisu mogli utišiti bol majke i dice za zgubljenim ocem, niti su mogli nadomjestiti gubitak, koga je obitelj pretrpila. Agnijca je cio dan i cijelu noć ležala u nesvišću. Samo se je treći dan mogla nekako dignuti i na ruka svojih kćeri sprohoditi lijes muža na groblje. A to groblje nije bilo doma, nego u tuđoj zemlji, gde još niko od njih nije ležao. I to je bilo, ča joj je sada zadavalo naj-ljutiju bol i zbog čega je stalno jaukala:

— Zač smo nek morali projt iz svojega stana i sela. Onde nam se ne bi bila ova nesrića stala . . . Da, bili smo pohlepni i željni boljega, gospodskoga žitka . . . I sada nas je Bog kaštigao . . . Sad nećemo smit ni u domaćoj zemlji počivat . . . I na sudnji dan, kad se dignemo iz groba, nećemo moć gledati lice naših milih roditeljev i rođakov.

— Ali, majka, — tišila ju Marinka, — glejte nas, svoje kćere. Mi smo ovdje uz vas i ostat ćemo s vami sve dok bude dah duše u vašem tijelu. A kad koč umremo, mi ćemo se takaj dat povalit uz vas roditelje u grob, i tako ćemo bit i na drugom svitu združeni s vami.

— Ah, dica, vi ne znate ča govorite. Neće projt dugo vrimenta i vi divojke ćete se poudavat. I Bog zna, kude ćete se potom s muži dicom razajit po svitu, i ja ću se moći samo s vašimi kipi, ke mi pošaljete, u duhu razgovarat. Ar takova je već sudbina naše hiže: Kad dica odrastu i ostavu krilo svoje matere, razleću se, kako je bio i ono stric Silvester nedavno rekao, širom po ovoj tužnoj zemlji. I vaši kreljuti su već dorasli da proleтите . . . A ča će bit s mojim lvacom?

— Ne boj se za njega, Agnijca, — pristupio je sada rođjak File k zdvojnjoj ženi i položio joj ruku na ramen. — lvac ima mlado

košće i javorni duh pak će vrijeda bit opet cio čilovik. Tako su mi čer rekli doktori u bolnici. A onda ću si ga ja zet k sebi u trgovinu, ar s tom ozljedjenom rukom neće već moći ubijati vole. Kod mene će stat za stolom i prodavat gospam i gospodinom cipele, a to on dobro razumi. Pak kad ja već nimam dice, oženit ću ga za kakovu vrlu divojku. I zatim, ako bude htio, more ostat u mojem stanu i trgovini, ka će bit njegovya. I ja si ne bih mogao željit ugodnije starosti neg da me podvaraju ljudi iz svoga rodnoga sela i naše krvi.

— Da, hvala vam srdačna na ljubavi, tetac File. Ali ča će biti s manom? Kamo ću ja? — pita Agnijca još uvijek suznimi očima.

— Ti ćeš ostat u svojoj krčmici pak ćeš goštom kuhat i natakat, dokle ti budu kćere pomagale. A kad se razajdu, prodat ćeš ju ili dati u zakup, na arendu. Svojimi novci, ke si dostala za mužem, ćeš opskrbit kćere, kad se budu udavale. A onda ćeš dojt k meni, pak ćemo lipo skupa živit. E, to će bit ugodan žitak! Ne misliš i ti tako, Agnijca?

— Ah, dragi teče, da bi vas nek Bog onde zgora čuo i ispunio nakamjenja vašega zlatnoga srca! — uzdahnula je žena udovica. Vi zaista znate, kako morete čiloviku zastavit suze.

5

Miljenka se je po svojem odlasku iz doma u ondašnji teški po-bojni prilika samo uz velike napore probijala kroz život. Da se u svojoj tugi nije slomila, to je imala zahvaliti svojoj prirodjenoj žilavosti, pak da je uza nju bila Julka, sestrica nije bivšega muža. One dvi su stalno skupa poslovale, kad na boljem, kad na gorjem mjestu. Kad si je Miljenka negde našla viši zasužak, zela je uvijek i svoju družicu sobom. I tako je prošlo nekoliko liet.

Tada su jednu nedilju popodne opet skupa sidile i odmarale se na friškom zraku. Julka je bila ta dan osobito dobre volje i šaljila se. Ali Miljenki nije bilo do smiha. Podbočenim licem u šaku gledala je dugo zamišljena preda se, dok se nije družica nije zdihnula i pitalu ju zabrinuto:

— Ča ti je danas, Miljenka, da ti obraz tako zaoblāčen kao nebo pred godinom? Ča te trapi?

— Dobro da si me pitala, moja Julka. Tako će laglje dojt iz mojih ust, ča ti moram povidat.

— No?

— Ti me trapiš, družica, i tvoja sudbina.

- Moja sudbina?
- Je. Da će bit s tobom, ako te ja ostavim.
- Ča to čujem, Miljenka? Ti me kaniš ostavit?
- No ne na sve vijeke. Ali sada kanim odavle, iz ovoga mjesta proit, a ti ne moreš ovput s manom.
- Kamo ćeš?
- Ovde sam, kako znaš, u našoj trgovini kasirka. Imam i lipu plaću. Ali sada mi je jedan poznanac, takaj naš človik doma iz susjedske općine, našao još bolje mjesto. On je visok činovnik onde u glavnom varošu u trgovačkom ministerijumu, on je dobro poznavao našega pokojnoga oca ter mi hoće pomoć. Posadit će me u neki manji ured, u jednu kancelariju za stenotipistkinju.
- Aha, — začudjeno je rekla Julka, — sada razumim, zač si išla po večeri u školu i katkad se do polnoći učila doma.
- Da, učila sam se takozvani brzopis i baratanje s piscćim strojem. I još već toga.
- I dobro si učinila, Miljenka, da si na ta način nadopunila svoje nauke u školi. Ja se iskreno veselim tvojemu napretku. Poj samo i posadi se za stol i piši. Laglje ćeš žitit neg ovako jednoć ovde, jednoć onde, a da nikad ne znaš na kako dugo.
- Da, Julka. Ali turobi me, da već nećemo moć ovako dalje skupa žitit. Ti ne moreš s manom.
- Pak zač te to mući? Ti imaš u glavi i tim ćeš si zasluževat, a ja imam hvala Bogu svoje dve zdrave ruke, kimi ću dalje djetat, kako i do sada.
- Ei, draga moja, kako mi je odlanulo, kad tako govoriš i ne srdliš se, da ću te nevjerna ostavit. Ali ja bih ti još ča pametnijega svitovala: Kako si mlada, zdrava i snažna, poj domom pak se udaj za koga našega vrloga junaka.
- Rekla si ča. Ali to ću si još premislit. Ar kako sam sada već par ljet u varošu prebavila i dobro zaslužavala, a doma imadu naši kup dice i samo par kablíčev grunta, teško će bit meni ubogoj dvojki, da si najdem, kot i jačka veli, vridnoga šohajja. Pak ako ovde ostanem, vidit ćemo se i dalje, bud družica, većput, bar svaku drugu-tretu nedliju. Naime, ako me se kot gospa ne budeš sramovala . . .
- Neka me tako dražit, Julka. Mi ćemo ostat zauvijek sestre! — rekla je Miljenka i objamila čvrsto i teplo svoju družicu. —
- Sada si je Miljenka još samo željila, da odnese dobru vist o svojem novom namješćenju stricu Silvestru. On joj je bio od sve

rodbine srcu najbliži. Pak ča je i sam u stalnoj borbi lizao na sve više i više, njega će najveć obradovati nje skok na ta ugledni položaj. Stoga je jedva mogla dočekati dođuću nedliju, da sjede na brzovlak ter se odveze prik granice u nedaleko austrijsko kupališće, gde je stric u hotelu službovao.

Ali kad je Miljenka stupila u njegov stan, prijela ju je sama strina, a sva u črnom. Ona joj je otkrila tužnu novinu, da stric Silvestar leži već tajedan dan pod zemljom. Zatim je uzela Miljenku za ruku i otpeljala van na varoško „staro groblje“. Puteu se je mladoj rodjakinji otvorila opet jedna čudna človičja sudbina: Ta žilavi muž Silvestar, ki je u svojem trsenju za pristojnijim životom nekolikoput pao na tla i nastao puki siromah, ali se opet dignuo na noge i zadnje obiljovao u dobrota života, sada je podlegao jednoj neobičnoj nevolji: ogladio je. U tom pobojinom času, kada mnogi ljudi u varoši nisu znali, ča hte danas jisti, stric Silvestar je obolio na želucu. A kad su bili njegovi prištedjeni novci u banka zaprti, nije si mogao nabaviti propisanu mu hranu i medicinu. I tako je u kratkom vrimenu odnemoćao, i on je naglo i neočekivano ostavio svit, koga je toliko ljubio.

Miljenka je uz vjnu udovicu drhtajuć od boli stala na njegovom grobu i samo mu se jednim Očenašem i točeći suze zahvalnice na svježem kupu zemlje mogla odužiti za ljubav, kom ju je on kroz cijeli mladi život sprohadjao.

No isti dan doživila je tužna mlada rodjakinja i jednu radost. Kad su naime na večer prošli s strinom i nje sinom u neku krčmu usred zelenoga vrta, da onde večerajui, poslužio ih je jedan mladi zemljak konobar.

U razgovoru s njim o pokojnom gospodinu Silvestru, ki je znao u večernju dob večkrat doiti u ovu gostionu na staklo vina, povidao im je ditić ovu zgodu:

— Ta naš radovidjeni gost je svagda samo po našu, po hrvatsku govorio s manom. Meni je, — to vam iskreno velim, — skoro neugodno bilo, ar su drugi gosti, ki su nas slušali a ne razumili, nešto čudno gledali u nas. Dogodilo se je, da je on i poznanca dopeljao k nam. Kad takozvane „bolje ljude“, dakle gospodu, a kad i seljane u paorski hlaća i čizma. I s ovimi se je on samo na hrvatskom jeziku zdbavljao. A kad ih je bilo vino malo ražarilo, onda im je znao reći:

— No nute si zajačite ku našu. Da vidim, je li si ju i ja još znam. Pak su si zapjevali nujno, skladno, a zatim i veselo. No tada se je jednoć stao neki ovdešnji človik i urupio grubno na nje:

— Ovde kod nas se samo nimški govori i pjeva!

Gospodin Silvestar ga je pogledao pak mu je mirno ali oštro odgovorio:

— Sram vas bilo, poštovani susjede, ča tako govorite. Ovo su pravoda samo obični seoski ljudi, kim vi zdivljete „pošikani“. Ali da znate, svaki od ovih muži valja za tri vas, ki nosite varoške pantalone. Ar oni mimo svoga hrvatskoga jezika govoru još i nimški i madiarski, dakle tri jezike. To je jedno. A drugo je: vi ovađnji stanovnici vašega kupališća živite svi od gostov, ki dolazu iz svih zemalji i govoru sve jezike Europe. I ja sam jedan od njih. Mi pijemo vaše vino, jimo od vaše muke pečene žemlje i tako dalje. Bez nas bi malo šilingov došlo u vaše novčarke, a da ni ne govorim o dolari i franki, ke toliko ljubite . . . Budite dakle, pameetni i dajte nam uz vaše odlično vino govorit i pjevat, kako nas je naša majka naučila.

— Pak se je obrnuo k svojim ljudem i rekao:

— A sada im pokažite, da znate i onu njihovu: Holjodaro, holj-darija ho!

To je bilo posilidnije očitovanje starca Hrvata, ki je prošao cijelim svijtom i ostao vjeran svomu rodu i materinom jeziku. Odsle ni mene mladoga nij već sram, da govorim svojim jezikom, — završio je svoje povijdanje ditić. A Miljenka ga je ganuta i ponosna poslušala.

Hvala nje iskusenosti u različiti služba i pismeni posli, Miljenka se je brzo privikla svomu novomu djelokrugu. A kot je bila po naravi ljubezljiva i po odgoju strica Štefana priučena kretanju u učnom društvu, obljubili su ju vrijeđa i ženske i muži u nje odjelu. Naročito se je zanimao za „mladu udovicu u najlipši ljet“ neki kolega, ki je takaj pred par ljeti izgubio hižnu družicu, i sada samotvao u jednoj skromnoj sobi činovničke zgrade. Miljenka se upočetku nije obazirala na različne znake njegove priklonosti i na njegovo diskretno ali očividno trsenje, da joj se približi. No kad se je u duge zimske večere ćutila katkad vrlo zaostavna, odazvala se je voljko, kad ju je Imre zapitao, da li ju smi otpratiti u Narodno kazališće. Igrokaz „János vitez“, koga su skupa gledali, bio je zaista divan, i upravo je očarao Miljenku, ka još uopće nije vidila u velegradu kakovu predstavu. Zato se nij kratila, kad ju je Imre opet i opet pozvao u ku kazališnu ili kabaretsku igru. A kasnije joj je znao pristupiti i s kakovim cvijećem ili drugim malim darom, ča mu je činovnička novčarka dopustila.

Tako je prošlo jedno cijelo ljeto. Tada je Miljenka po jednoj šetnji s kolegom Imrom nekim strahom oćutila, da njihovo prijateljstvo na-

staje sve tjesnije. I Imre će jednoga dana stupiti preda nju s prošnjom, da mu bude žena. A to je ono, čega se boji. Ar ona nije bila pozabila svoga bivšega muža Ferija, i u svoji sanja se nadijala, da će joj jednoga dana najzad dojti. I njegovu fotosliku je brižno čuvala i sobom nosila. To ju je sada ozbiljno uznemirilo. Zato je jednoga dana hitila rubac na se i popašćila se k svojoj družici Julki, ka je sada stanovala u jednoj bližnjoj ulici.

— Julka, — rekla joj je sva zasopana, — sad mi pomoz!

— No ča ti je, sestrica, da si tako uzbudjena? — pitala je ova.

— Triba da čujem tvoju misao kod jedne jako važne odluke. Kako znaš, imam med kolegi jednoga poznanca i ja se bojim, da će mi dojti sutra-priksutra kao uprošnjak u hižu. Reci mi, ča ću onda činit?

— A lipo ćeš mu pružit ruku i reći: da!

— Ali Julka, ravno to je ono, ča me straši. Bojim se i tebe, da ćeš me zavrći, ča sam tako brzo pozabila tvoga bratića, s kim sam proživila toliko srićnih časov. Pak, Julka, ako si ispitam srce, ja njega još uvijek ljubim.

— Toga nevjernjaka, Miljenka? Njega si nek izbij s glave. Pak ča ne znaš, on si je već ljeto dan po vašem rastanku našao jednu drugu ženu.

— Da, čula sam, ali nisam vjerovala.

— Sad znaš i vjeruj. I čuj još: on ima jur i dice s njom.

— Vjerujem sada jedno i drugo. Ali on mi je po zakonu Božjem i danas još hižni drug, ar nas Crikva nij rastavila. I tako ja ne morem dat ruku jednomu drugomu.

— Istina je, Miljenka, ča veliš. Ali glej, ti nisi kriva, ča si ostala ovako mlada sama. Bog to zna, i kako je on milosrdan, oprostit će ti. Pak vidiš, koliko raspitanih žen i muži se dandanas po drugi put udava i ženi.

— Istina je, Julka. Ali znaš, ča bi mi rekli moj otac i mati, kad bi još živili i ja bih im ovakovoga muža, s kim nisam bila u crkvi, dopeljala u stan.

— E, ja danas jur poznam i takove roditelje iz sela, ki na prvi takov glas karaju i tuču svoje dite, a za par tajedan idu i oni na njegov pir.

— Ne, sestrica, ja toga ne bih mogla.

— No nek promisli si, i još si parput premisli pak češ znamda moć, — rekla je Julka i toplim milovanjem stisla ruku družice.

I družica je imala pravo. Po ovom razgovoru je otpornost Miljenke pri svakom sastanku s Imrom popušćala. K tomu je mnogo pridonosilo i njegovo pristojno i obzirno držanje i nesebičnost njegove ljubavi, kom ju je hoćio usrićiti. Tako je jednoga dana ipak izrekla tu sudbonosnu rič, da će poći s njim na maćični ured i vjenčati se s njim. Ali kad joj je potom jednoć opet došao u ruke kip Ferija, nije ga othitila, nego ga još dibilje shranila u neku tajnu kutijicu.

A nekad ozbiljno lice Imrea je sada stalno sjalo od radosti i blaženstva. To je malo po malo otvorilo i Miljenkino srce, ter su prijatelji i kolege, kad su ih sretnuli, s veseljem namigovali na nje: Gle, srićnoga mladoga para!

Onda se je stalo, a bilo je ravno u protulićni čas na jedan svetak, kad je Imre zeo ženu sdaćno za obadvi ruke i rekao joj:

— Miljenka, danas i sutra smo slobodni, pak i vani je sva priroda puna sunca i cvijeća. I zato znaš, ča te prosim? Odvezimo se k tvojoj jedinjoj sestri ku još imaš i za ku mi toliko pripovidaš. I ja bih rado upoznao nju i nje dražesne kćere. Hoćeš li?

Miljenku su te riči u prvi mah trgale unutri. Ar da Agnijca vidi nije nepravoga muža? Ali pak se domislila i odvratila mužu ljubezno:

— Da, idemo! I ja sam već davno želina vidit te drage poslednje ostatke naše Jankine družine. — A u sebi je još mislila: Pak moja sestra je već davno varošćanka i neće tako oštro sudit o ovom momjem odnošaju s Imrom.

Ipak je bila Agnijca nemalo iznenadjena, kad su se oni dva objavili na pragu krćme. Ali onda je raskriljenih ruk priskoćila k sestri i dugo ju grčila i kuševala. Zatim je pristojno dala ruku i nje mužu. A sestre su upravo zaronile jedna u drugu. Državši se nježno oko pasa, pripovিদale su i izminjevale živo svoje doživljaje poslednjih ljet, otkad se nisu bile vidile. A toga je bilo puno i prepuno. Dok se Imre nije stao i prošao kroz stan, kroz krćmu i sobe. I kad nije našao nikoga živoga, pitao je Agnijcu:

— A gde su tvoje kćere, nevjesta? Ovde je sve prazno.

— No nije uvijek ovako. Moja najmladjja kćer je još s manom. Ali danas u svetak je otišla na šetnju sa svojim zarućnjakom.

— A one druge? — javila se Miljenka.

— Da, za nje sam vam ionako htela mnogo povidat. A sada, kad me pitate za nje, idemo velje po redu: One tri su već ostavile majku

i prošle daleko u svit. Tako daleko, da mi skoro nećete vjerovat, kako nekad oni naši strici.

— No govori jur jednoć!

— One su se već udale. Druga po starosti, to je Monika, stanuje ovčas u Solnogradu-Salzburgu. Nje muž je, premda mlad, već valjan željezničar, ter je namješćen kod Orient-ekspresa i vozi se s njim od Pariza do Carigrada ili Konstantinopola. Pravoda je jako dobro plaćen, ali je malo kod svoje žene.

— Željezničar, veliš? — začudi se Miljenka. — I toga još nije bilo kod nas.

— Da, dokle naši dićaki još nisu vidili ta željezna kola na šina. Ali čim su se i uz naša sela počeli vozit vlaki, dićak Pavko je je svaki dan žarkimi očima sprohadjao. I kad je dorasao, nije htio bit drugo nego onakov u lipoj plavoj uniformi s črlijenom kapom na glavi, ki ide od vagona do vagona i mašincem cvik-cvika karte putnikom. I ar je bio uvijek točan i vrlo okretan u službi, a uz to i jako željan vidit ča već svita, iskao si je dobroga človika zagovornika. I našao ga u osobi nekoga poznanca domaćega školnika, direktora željeznic, ki ga je sredio u ta ekspres-vlak, gde je postao kasnije i vlakovodja.

No njegova žena Monika, premda joj je Pavko donesao svaki mised lipih novcev, nije hotila dugo podnašati svoj više-manje udovički stallž, kupila je pomoću naše strine Martine u svojem varošu jednu slastičarnu-konditoraj. Ovde će joj pak i muž pomagat, kad dojde na dopust, i tako hte oni na svojem skupa živit i zajedno se skrbiti za odgoj svoje dice.

— I dobro je učinila. Ali kad si spomenula strinu Martinu, ča znaš još za tu našu rodjakinju? — pita Miljenka.

— O, Martina je nastala veliko zvire. Ona je jedna od onih Hrvatic kuharic, ke su kot i Češkinje na glasu po naši varoši, po velikaški hiža i hoteli. I ona je ovde kod nas izučila ta zanat, tu dobroplaćenu meštiju; no kad je pak znala, kuhajuć po različni gostiona, takorečeno sve kuhinske knjige napamet, otišla je u Ameriku i dostigla onde, ča je i namjeravala: nastala je vrijeđa šef-kuharica u najuglednijem gostinju Astoriji. Odavle ju je pak digla i sredila u svojoj raskošnoj palači jedna filmska glumica, poznata po pozornica svih kontinentov. Ovde je par ljet dugo peljala kuhinju i privedijvala gozbe za najuglednije ljude umjetničkoga i bogataškoga svita. Po tom je bio pravoda i nje zasluzak. I nje konto u banki je zlizao na svotu od pet brojkov (desettisusćkov). Ali premtoga viso-

koga položaja ostala je sestra Martina u svojoj duši jednostavna i bogobojeća kršćanka. I jednoga dana postavila se je pred upravitelja stana i rekla mu:

— Ja ovdje zaslužujem kao nijedna kuharica u najuglednijim hotelima. Ali kad gledam, kako se u našoj vili na košare rasipuju novci, i kako neki ovi ljudi lamlju Božije zakone, osobito one ča se fiče hištvene vjernosti, meni se to odura i ja s današnjim danom otpovidadam domaći službu.

— Ali žena, jeste li vi izgubili pamet, kad napuštate ovakovo mjesto, gdje ste prva za gospodaricom? — presenečen joj veli upravitelj. — I kamo ćete sada?

— Idem u kakov skromniji stan, u jednu manju gostionu, gdje znam da ću si lako brojiti dolare, ali ću u miru i poštenju živiti uz gospodaricu i malobrojnu družinu.

Tim je zbogom dala luksuznomu, gospodskomu svitu. A za nedugo vrime je došla i domom i ovdje živila s našom Monikom do svoje nedavne smrti . . .

— A ona, ka se zove Greta, ako mi je pravo, kade je ta s onimi zlatožufimi vlasli?

— Ah, Greta je još dalje. Nju je bio upoznao jedan mlad trgovac, Slovenac, pak se je jednoga dana, vrijeda po vičanju dao s njom u Kanadu! Ja prije još nisam ni čula za ovu državu. Ondje je u kratko vrime dostao mjesto u jednom velikom bazaru. A kot je i moja kćer bila učena prodavačica, zeli su i nju u službu. I upravitelj bazara je dobro pogodio s njimi, ar govoru slavenske jezike. Varoš Toronto je, kako poznate, pun Slavenov, Hrvatov, Slovakov, Ukrajincev i drugih, i sada ovi svi najradje k njim idu kupovat.

— Sada još samo najstarija Marinka fali, je li? — ispituje dalje Milijenka sva u čudu. — Ja se jur bojim, da si tu pustila u Afriku.

— Još dalje, sestra moja. Marinka je, vjeruješ ili ne, u Australiji.

— U Australiji, veliš? Jedna divojka iz našega shranjenoga hrvatskoga sela, pak iz Austrije. Toga još nije bilo.

— Nije bilo prije. Ali sada u zadnji dvi desetljeći se onde nahadja tisuć i tisuć naših ljudi, Austrijancev i Hrvatov od zdola.

— Moram vjerovat, kad veliš. Pak da, i radio i novine govoru o tom. Ali kako je ravno naša Marinka dospila tamo?

— Hija, ona ti je med svimi sestrama najpoduzetnija, najigibljivija. Kad su se dakle pred nekoliko ljeta Australijanci jako zanimali za

one iz driva napravne stane-kuće, ki su se morali onde na mjestu samo skupapostavit, to je mnoge divodjelce i djelače iz naše zemlje odvabilo tamo. Oni su se morali samo sredit barem na tri ljeta, pravoda za pošenu plaću. Tako je i muž Marinke, po zvanju inženir, otišao s jednom trupom tamo, a s njim i žena, ka je učna bolničarka. I oni dva su odlično zasluževali, no samo dvi zime. Ar se je muž već u tretom ljetu pri jednoj vožnji na autu onesrićio. Marinka ga je pokopala, ali se potom nije vratila domom. Ona posluje dalje u bolnici kao nadsestra.

Ovde ju je Bog nagradio za nesriću, ku je gubitkom svoga muža pretrpila.

Jednoga dana dovezli su naime u nje bolnicu nekoga starijega muža, po zvanju majstora stolara, koga je udrila srčena kaplja. A ta muž je bio Austrijanac, ki je već duglje vrime poslovaao u ovom dalekom kontinentu. A ča je hoćio, da si nagrabi čim već funat ter se jednoć kao bogat človik vrime najzad u svoju domovinu, pretirao je svoje moći i srce mu je otpovidalo službu. Kao teški bolesnik došao je u odjeljenje Marinke, a ova se je za toliko radje zela za njega, ča joj je bio zemljak domorodac i kao udovac nije imao nikoga rođaka u ovom stranom svitu. Marinka ga je tajedne dugo njegovala i pazila danom i noću, da ga po nalogu šefa-liječnika niko i ništa ne uznemiruje, jer ga samo potpuni mir more spasiti. Kad je pak bolesnik uslijed liječničke brige konačno izašao iz smrtnih pogibelji i počeo opažati, gde je i ča je oko njega, rekao mu je primar bolnice:

— Vi ste sada najteže prebolili i smite se ufati, da ćete moći u svojem zvanju opet djelati. A zato morete najveć hvaliti evo svojoj podvorkinji, sestri Mariji, ka vas je sve vrime tolikom ljubavom čuvala kao da ste joj rodjeni brat.

A tako je bilo i odsle. Pacijent je morao, da se potpuno oporavi, ostat još par misec u sanatoriju. Kroz ovo vrime su se Marinka i on još uže sprijateljili. Obadvim je bilo, kako se po sebi razumi, neobično drago, da su se našli, ter su se znali ure dugo razgovarati o svojem milom domaćem kraju. A kad je mister Stanko, kako su ga onde zvali, zbogomdao bolnici i vratio se opet u svoju tvornicu, oni su se u svojem slobodnom vrimenu rado sastajali i skupa se po nedilje i svetke vraćali u crikvu, da se zahvalu Bogu za njegovu obrambu. Kad i kad su zajedno poiskali i kakovu zgodnu zabavu. To ih je toliko zblížilo, da je Stanko za par ljet, kad se kanio povrnuti u domaću zemlju, ponudio Marinki, da skupa idu domom, kao muž i žena.

No Marinka mu je ljubezno, ali iskreno odgovorila:

— Hvala vam, Stanko, na sklonosti k meni. Ali ne zamirite mi, ako ne pristanem na vašu ponudu. Ona je jako časna za mene. Ali ja sam se već udomaćila ovdje, osobito pokle sam upoznala jednu dragoljubnu i vridnu hrvatsku obitelj. Pak i ne bih rado ostavila svoje zvanje u bolnici, ko mi je odredio, kako ćutim, sam dobri Bog za dio. Izvan toga imam, kako znate, od pokojnoga muža i jednu kćerku, ka mi je draga nad sve. I ona neka ostane uza me u ovoj tudjini. Pak mislim, da ću ju moći u ovoj bogatoj zemlji i bolje oskrbiti, kad jednoć odraste.

— Razumim i uvažam vaše razloge, draga družica, i ništa vam ne pregovarim, niti se srdim ča mi starcu odbijate ruku. Ali kad se moram najviše vam zahvaliti, da sam ostao u životu, dopustite mi, da i ja pridonesem nešto k odgoju vaše kćerke, — rekao je muž i predao Marinki ček od 5000 australijanskih funat. — A ono drugo, čim vam se hoću još odužiti, čitat ćete u mojem testamentu. To će biti za on slučaj, ako se jednom ipak vrnete u svoju domovinu. A ja vas prosim, da primite ta moj zadnji dar, nar kade vas on dostigne.

Marinka je samo po dugom nagovaranju primila ček i metnula ga u ručnu tašku. A kada je po nekoliko ljeti dobila iz Austrije testamentat preminuloga prijatelja Stanke, postala je vlasnica jednoga velikoga gospodskoga stana u varošu M. Ali kad se nije vratila domom, prodala ga je i kupila svojoj kćeri i mladomu mužu jedan skupocijen, elegantan fotografski salon u Johannesburgu u Južnoafričkoj državi. Ar je bilo Jankinim kao sudjeno, da jedna žila njihovoga roda bude i tamo presadjena.

— Ah, Agnija, ovo je cio roman, ča nam ti povidaš.

— Da, pravo veliš, sestra. Gotov ali istinit roman, koga piše današnji život.

— Tako je. Čudno mi je samo, — veli zamišljeno Miljenka, da su u ov modernim kolovrat zašli i ljudi s našega kraja, dica pravih seljačkih starosjediocev.

— O, nisu bili ni oni već tako doma zasidjeni, od svita odvraceni ljudi. Misli samo na našega Štefana i Silvestra, i još dalje na pokoljenja pred njimi. Na one naše stare stareoce, ki su na svoji dužički kolija vozili svakakovu robu iz Beča do morja Jadrana. A i kašnje pak trgovali s Hrvatskom. Znaš li još za staroga strica Matiju?

— Da, čula sam doma kot dite povidati za njega. No sada, kad su njihovi potomci, — i ja brojim meda nje, — jur obašli sve kontinente, sada im nek još fali, da isprobaju svemir, ter čujemo, da je ki od njih odletio na misec ili još više. Hahaha!

— To još ne. Ali nedavno mi je jedan gost, muž iz naše krajine, ovdje u krčmi jako ozbiljno povidao, kako su dva unuki našega negdašnjega školnika postigli visok položaj u Ameriki. Oni da su jako cijenjeni, preštimani inženiri specijalisti. I jur ljeta dugo djelaju u onom svemu svitu poznatom atomskom zavodu, na stanici, odakle se dižu rakete na misec.

— Da, pak i zač ne? Naš hrvatski narod, on u staroj domovini pak i izvan nje, dao je svitu već mnogo jako talentiranih i znamenitih ljudi-učenjakov. Ja sama ih poznam nekoliko u našoj Austriji i Ugarskoj. A za one druge, još glasovitije i mi sami nek malo znamo, — uvjerenijem veli Miljenka. Pak uzme sestru za vrat i zakrene drugim putem:

— Ostavimo, draga sestra, sada ta svemir i njegova čudesa i hodmo opet dolí na zemlju, simo u tvoj stan. I ti nam povidaš, — kad smo se tolić na široki razgovorile o svem, ča smo u minuli ljeti proživile. — kako je sada s tobom? Kako živíš i ča te još čeka sutra i priksutra?

— Tako čuj: Danas još krčmarim ovdje, ali već ne dugo. Za par misec će me i moja najmladja kćer, Renata, ostavit. Udat će se za jednoga mehaničara. Ov posluje u djelaonici svoga oca, a za nedugo vrime će mu ju otac sasvim predat. Po ženidbi će pravoda i ona pojt u muževu hižu.

— I ti ćeš ostat sama u gostioni — — —

— Ne. Ona već ionako ne ide najbolje, a daće su sve više, ter se ovakove krčmice već ne isplaćaju. Zato ću ju prodat i odselit se k svomu sinu Ivacu, koga će si jedan naš rodjak trgovac s obućom zeći za svojega.

— Aha, da. To si mi jur bila pisala. No Bog dai, da ti budu dobri i ti onde konačno otpočneš od muk svoga burnoga života. S ovim se danas lučimo od tebe, Agnija. Dođući put ćemo tebe i sina poiskat u vašem novom prebivališću.

Kad su se sestre potom rastale, Agnija je još na vrati pošušljala Miljenki:

— Za ovoga tvojega muža govori koč s kim duhovnikom. I ne zaboravi na našu tetu opaticu Veroniku u kloštru.

Ova opomena sestre nije bila potribna. Miljenka ju je ipak dobroćudno primila. Ali sada, u prvi ljeti svoga hištva s Imrom se se još čuvata, da se dotakne te rane njihovoga hištvenoga sveza, ku je ćutio i nije muž kao dobro odgojen kršćan istotako kao i ona. Oni

su obadva trpili pod težinom spoznania, da živu izvan zakona svoje Crikve. Ali su se trudili, da to ne dadu poznati jedan drugomu. Tišili su se i tim uvjerenjem, da su obadva bez svoje krivice rastavljeni od svojih prvih hižnih drugov, Imre smrću svoje žene, a Miljenka po volji muža. Naročito je znao to Imre osvidochenjem ponavljati. Uz to je bio svojoj ženi, kako su i njegovi prijatelji govorili, zaista idealan muž, ki ju je nosio na svoji ruka. Njegova ljubav k Miljenki je bila iskrena i srdačna, i ona nije mogla imati želje, ku joj ne bi bio ispunio. Ako koč nije zmogla, da zgotovi na ta dan određene akte-spise, i zato je donesla domom, Imre je znao i do kasne noći siditi uza nje, da ih spravi u red, a ženu je poslao na počivak. On joj je pomagao i u domaćinstvu, išao na trg kupovati, i ča se je ončas držalo nepristojnim za muža činovnika, Imre je rado vršio i kuhinjske posle. No najradje bi se bio i s dicom igrao, ali ta radost im je bila uskraćena.

Miljenka je to trudjenje svoga muža, da joj u svem udovolji, gledala kad veselim, kad samilosnim okom. Ar kad si je ispitala srce, čutila je bolno da ono još nije bilo pripravno, da se Imri potpuno preda. Ona je u svoji samotni ura i sad još kad i kad izvadjala iz svoje tajne škrabljice sliku prvašnjega muža i opet ju metnula dubokim uzadhom najzad. Pri tom se tukla kao luda po čelu, ali se nij mogla osloboditi svojih spominkov na Ferija.

Onda je došla opet jedna korizma i približavao se Vazam. Pri svetoj maši, kada je uvijek jedan od duhovnikov sidio u spovidaonici, i ljudi su jedan za drugim šetovali da se ispovu, digla se je neki dan i ona i poklekla pred oca redovnika. No kad mu je očitovala svoje stanje u civilnom hištvu, čula je od njega istu presudu, ku se je i nadijala:

— Ja Vas, draga duša, ne morem odvezati, dokle u tom hištvu živite. Niti vas svim pustiti k svetoj pričesti.

— Da ča mi je onda činiti, duhovni oče? Pomozite mi, ar jako trpim pod ovom sudbinom.

— Mar kako vas milujem, drugoga izlaza nije za vas nego da razvaljite osnočaj s ovim mužem.

— Ali oče, ja to ne morem, barem za sada još nikako ne morem — zavapila je žena u spovidaonici i pokrila si lice rukami. — A i moj muž ne bi htio.

— Onda vam samo svitujem, dobra duša, da molite Bogu, mnogo molite, da vam udili moć i pokaže put, kako bi se ostobodili ovoga griha i spasili svoju dušu.

Molit, molit! O, to će ona rado. Ali ča će biti, ako ju Bog zaista usliši? Samim rastankom još nije sve učinjeno. Oni obadva trbaju još daljnju pomoć od odzgo, kako da si pak poslije uredi svoj život. No ponajprije mora ona povjeriti svoje težine mužu. Ča će on nato odgovoriti? Kako će reagirati? Već ta pomisao na rastanak će biti za njega strašna skušnja, težak udarac.

Stoga se je Miljenka dugo kratila, da započne takov razgovor sa svojim mužem. Ali medjutim je sada po toj spovidi stalno klila u njoj želja, da opet potpuno pripada onoj Crikvi, koj je bilo vjerno cijelo nje pokoljenje od najdavnije starine. I ta Crikva im je kao dobra majka neprestalno dilila svoje blagoslove i duhovne dare od zipke do groba, kimi su oni prevladali sve nevolje i teškoće svoga zemaljskoga života. S ovimi misli se je sada mučila u svoji neprospavani noći. Dok joj je jedanput došla teta Veronika, ončas opatica u nekom samostanu blizoga varoša. Da, teta Veronika! — sinulo je Miljenki u glavi, — i ona je bila u ovakovoj stiski, kad joj je zaručnjak izgubio život u svitskom boju. Pak nije razmišljala dugo, nego se odazvala Božjemu pozivu i stavila na glavu bijeli šlar koludrice. I nastala je srična. A kad se je kroz ljeta pokazala pekdovna, uzorna u držanju pravil svoga reda, odibrali su ju sada jur po drugi put za opaticu. Ovoj svetoj i mudroj sestri svoje pokojne majke će pisati. U tom pismu će joj vjerno i iskreno od srca priznati svoju pogrišku, ocrfati svoje mučno duševno stanje i zamoliti ju za savjet.

I za nedugo vrime dobila je iz kloštra ov odgovor:

Ljubljena moja kćerka!

Ovako te zovem, ar si vridna ovoga imena. Kad sam pročitala tvoje pismo, očutila sam, da si po duši prava spodob svoje pokojne majke, moje sestree. Ona je živeći u svitu istotako bila vjerna svomu Bogu, kako ja u samostanu. Ti si pravoda teško pogrišila, kada si prestupila zakon naše katoličanske vjere i živiš u nedozvoljenom vezu sa svojim drugom. Ali tvoja duša spoznaje ta grih, kaje se za njega i hoće da se očisti.

Ja ću ti skupa s mojim duhovnimi sestrami pomoći kod Svevišnjega, da bude tvoje srce opet slobodno od griha. Ali milost Božja, da bude uspiješna, pritrjuje i voljnu suradnju človljaka. To znači, da i ti moraš pridonesti svoj dio tomu, da se ta nezakonita veza med vami razvalji, iako te to muke stoji i tvrdoga samozatajanja. Ali pri tom budi pazljiva i milosrdna. Ne vrijedlaj muža, ki te od srca ljubi tim, da mu otkážeš svaku priklonost ter ga othitiš od sebe. Nego se trsi,

da njegovu sada još tjelovnu ljubav dignesh do one savršene i čiste ljubavi, ke izvor je Bog, i ka mora da spaja nas i sve pokršćene duše s Bogom i medju sobom. Kad štijem u tvojem listu, da je i on u našoj vjeri odgojen i takaj bih rado primao svete sakramente, ja se jako ufam, da ćete se moći sporazumiti, i da ćete se i po rastanku od stelje i stola znati najti kao brat i sestra.

On će pravoda dalje poslovať u svojem zvanju. A za te ću se ja pobrinuti, da naiđeš u koj karitativnoj družbi mjesto, kade ćeš imati i posla i kruha, a baviti ćeš se, kako te bude volja, ili s ubogom, od roditeljev zapušćenom dicom, ili sa starijima, nemoćnima ljudi. To bi bila najplemenitija zadaća, ku si more jedna žena bez dice, ali s majkinim srcem željiti.

Je li smo se razumili, draga moja kćerka? Promišljavaj o tom, ča ti ovde svitujem. I neka ti Bog i Majka dobroga tanača udili tu milost i duhovnu jakost, da me posluhneš. Oprosti mi, ako previše prosim. Ja govorim, kako me je samostan naučio govoriti.

Tvoja teta i majka Veronika
od Milosrdnoga Spasitelja

Miljenka je potresena do dna duše čitala ovo pismo. I odsle ga je mnogokrat zela u ruke, i doma i u kancelariji, kad je bila sama. A svakiput, kad je čitajući srkala u se tetine riči, riči svete duše, čutila se je sve jača i odlučnija. Ipak se tajedne dugo nije usudjivala, svojom odlukom stupiti pred muža. Dokle joj on, probudivši se usred noći iz sna, nije vidio u ruki lista i prosio ju, da mu ga da preštati. Miljenka se je prestrašeno zdrhnula, ali za časak mu je ipak pružila pismo:

— Da, ovo ti je, kad već jednoč mora biti. Tim se je obrnula na drugu stran i plačuci zarovala glavu u vankuš.

A Imre se je nadignuo u postelji, nažgao sviću i počeo čitati. Čitao je red po red, ki ta i opet i ponovno. Tada je Miljenka polako okrenula lica k njemu i zabrinuta opažala, kako mu se boja-farba obraza minja. Sad ta obraz gori črljenim žarom, onda opet nastaje blijed i upravo se okameni. A usta su mu nima. Tako drži još par minut pročitano pismo u ruki. Onda ga da najzad ženi i prigušenim mirom u glasu progovori:

— Ovako čega sam se već duglje vrime nadijao. Kad sam te opažao, kako gusto hodiš u crikvu. A jedanput sam te i s odzad shranjeno gledao. Klečala si pred Raspetim i tiho jecala. Onda nisam znao zač plačeš, ali sam slušio, da ti ča teško, veliko trapi dušu. Sada te razumim.

Tim joj je zeo lice u dlane i rekao ljubezno:

— Neka me se bojati, Miljenka moja. I ja nisam pogan, niti kakov silnik. Nego ar te jako-jako ljubim, neću ti stari na put. Naprotiv, gledat ću, da budeš srična na svoj način, po želji svoga srca. Samo jedno te prosim: Daj mi još malo vrimenta, da sredim svoje misli i preuredim svoju budućnost. Ti dakle želješ, da raskinemo našu hišve-nu vezu. To ne ide tako odmah. K tomu triba zakonskih uzrokov, razlogov. Stoga ćemo još neko vrime skupa ostati. Skupa u jednom stanu, ar nimamo drugoga sklonišća, ali razdijeljeni po soba, kako bude komu drago. U tom vrimenu ćemo se pak odlučiti konačno, da li ćemo ustrajati u ovom stanju življenja, ili će zaista svaki poiti svojim putem. Ja ću se truditi, da udovoljim tvojoj nakani, a mar kako budem zbog toga trpio.

Miljenka je napeto slušala muža. Ona je u svakoj njegovoj riči jasno čutila veliku ljubav muža, ali i diboku bol samoobladanja. Zato se nije mogla uzdržati a da mu vrućimi poljupci ne pokrije lica.

U slijedećem vrimenu probe se je mlada žena mnogo borila sa sobom. Ali je pomoću molitve, ke blagodat je pri svakoj navali skušavanja očito čutila u sebi, ostala jaka pri svojoj namjeri. Samo je trpila zbog muža, ki je u ovi tajedni očividno klonuo. I premda se je muževno trudio, da svojom običajinom uljudnošću zakrije svoje mučno duševno raspoloženje, ipak ga je izdala njegova mučajljivost. Ar kad su skupa sidili za stolom, on je sada još manje govorio nego prije, a Miljenka je opazila, kako i u jilu zibira i uopće malo troši. Kad je ujutro otišao u ured, poželjio joj je samo dobro jutro, a i po večeri je progovorio s njom samo nekoliko riči, pak joj dahnuo na lice lagan poljubac i oprostio se od nje s ljubeznim: Laku noć, Miljenka!

Tako je minulo par mised, kada se je Imre postavio preda nju i rekao joj:

— Sada, moja draga, neka bude jednoč konac ovomu duševnomu navlačenju med nami. Ja sam zamolio svoju oblast, da me premjestu u ko vanjsko kotarsko mjesto. Oni su mi prošnju uslišili i postavili me odmah i za šefa ureda s pristojnim stanom u činovničkom domu. Dokle se tamo preselim, — jer ovako je bolje za nas dvoje, — najdi si i ti stan po svojoj volji i ukusu.

— Meni je teta opatica već osigurala djelatno mjesto sa zavičajem, — priznala mu je Miljenka.

— Tim bolje. Po određenom času ćemo pak zajedno dati molbu za rastavak hišva. Dice nimamo, tako će to lakše uspieti. Samo te

prosim, ljubljena moja, — izmučio je rič i zgrabio ženu ljubezno za ruke, — prosim te, da me gledaš i potom za svoga prijatelja, i da me, kad si zaželim, primiš mirne duše, — recimo s tetom Veronikom, — kako sestra svoga brata. Hoćeš li?

Na te riči je Miljenka upravo skrušenim ganućem objamila svoga druga i zmogla samo, da mu svitlimi očima od gustih suz reče:

— Hvalim ti, Imre! I Gospodin te blagoslovio za tvoje razumivanje i svu dobrotu kroz toliko ljeta našega skupnoga žitka. Da, mi ćemo se i odsle vidjati i bodriti, jačati jedan drugoga u skušniji ovoga zemaljskoga svita.

A teti Veroniki je javila u pismu:

— Vaš nauk sam posluhнула i našla mir svoje duše. Sada sam puna radosti, da morem opet pokornom i neokaljanom dušom služiti svomu Spasitelju. A ovdje u Staračkom domu uživam i tu sriću, da morem svojom brigom olakšati tešku sudbinu ovih nesrićnjakov, nevoljnikov. Ah, kad bi me mogli vidjeti u ovom nekadašnjem grofovskom kaštelu, gde se je nekad sve krsilo od srebra i zlata, a danas se sviđi od starih, navoranih, ali srićnih i zadovoljnih licev, i sve dušimiriše od svakovrsnoga cvijeća, ča našimi rukami gajimo, onda bi mi vjerovali, da sam si najbolji dio odíbrala.

Uza to sam si stavila još jednu dužnu zadaću: U svojem slabodnom vrimenu popisat ću u knjigu povijest naše očinske hiže, sada rasipane po svitu. Da se pri tom ne zagušim u tugi, prosim vas, draga teta Veronika, ka ste najstariji i najvridniji član-koirig našega zgubljenoga hrvatskoga kolijena, da neprestalno zagovarate pri Svevišnjemu žive i pokojne našega Jankinoga roda.

POGOVOR

Iz pisma I. Horvata Štamparskomu društvu

Gornja Pulja, 5. 9. 1972

Cijenjeno Štamparsko društvo!

Konačno Vam morem poslati svoj obećani romančić, da ga pročitate i prosudite, da li ćete ga i kada ćete ga fiskati. Meni ova tema već desetljeća leži „u putaći“ — kako se u Borištofu kaže. Ali tek sada, kad sam došao u penziju, mi je ona istekla iz pera. Čudit ćete se, kad ju čitate, da koliko svega je doživila i proživila jedna meni rodbinska kuća (u Malom Borištofu) i koliko kontinentov je ona tan-girala kroz zadnja četira pokoljenja. I mislit ćete Vi pa i čitati, da je sve to izmišljotina. A zapravo je to monografija, tj. ne stoprocentna, samo 90 procentna istina, ča se tiče doživljajev toga stana i roda, kim sam i ja sam bio sviodok. Dakle: ta kuća je imala veze već prije 100 liet s Hrvatskom, jedan nje član je već onda tržio u Pečuju, jedan učitelj iz toga kraja je bio učitelj u našem selu — ja sam ga već kao djak lično poznavao. Ti ljudi — odnosno jedan od njih — obašao je cijelu Evropu, neki su zašli i u Ameriku, a danas živi jedna kćer u Australiji, a njezina kćer opet je sa svojim mužem u Afriki, i tako dalje. Inače, sve to dandanas već nije tolika rijetkost. Ja sam išao u pripovijesti samo po njihovi slijedi, crtajući samo diletom slobodno njihove doživljaje.

Ta obitelji već ne postoji u M. B., kuća im je već davno prodana i oni su se, kako sam to rekao u naslovu — rasipali po svitu. A tako se sada ili će se i druge naše obitelji. Ov moj opis dakle nije „stara povidajka“, kako hte možda reći, nego i slika današnjice. I moja ostavština našem narodu u Gradišću.

Kad budete hotjeli fiskati ov rukopis, rado bih čuo od Vas, kakovu formu bi mu hotjeli dati. Ja bih Vam preporučio, da biste zeli takov format i takova slova, da bi knjižica iznašala barem sto strani.

Ovo za sada. Srdačno Vas pozdravlja

Vaš stari I Horvat

Cijenjenomu Hrvatskomu štamparskomu društvu

u Željeznu

Veseli me, da ćete moje dvije pripovijetke dati narodu u ruke, od kojih je jedna pisana na početku moga književnoga rada, a druga — tako moram reći — skoro na kraju. Jer kako možete suditi i po mojem pisanju tu na stroju, moji se oči, pobježe: moje livo oko, vrlo kviri i morat će se operirati . . . To je uzrokom da Vam ne mogu spuniti taj Vaš predlog, da „Štefanićevoga gospodina“ otpišem po današnjem pravopisu. Ja držim to za najbolje, da bude sklad u knjizi. Stoga Vas molim, da si najdete koga mladoga s dobrim očima, koji će posao upravititi. Radi se samo o današnjem pravopisu, jer stil i sintaksa obadnih pripovijesti ostaje. Ako mladi otpisatelj nije u stanju, da to udesi, neka mu Feri S. ili koji drugi redaktor u tekstu barem označi, što treba promijeniti. Ja mislim da bi se to moglo recimo u velikim praznicima učiniti.

Što se tiče ilustracija, njih neka napravi prof. Frank. On je pokazao u kalendaru da to umije. Ali njega morate Vi angažirati . . .

A slova odredite Vi. Meni se ona od Blazovićeve i Schreinerove sviđaju, a one su sigurno i našim čitačima prikladne. I opremu ćete Vi najbolje pogoditi. — Šaljem Vam, kako ste željeli i svoju najnoviju sliku.

A mjesto „Predgovora“ neka stoju ove riječi u verzju, jer nisam kod Miloradića našao ništa što bi bilo u skladu sa sadržajem moje „Hiže rasipane“. U njegovom vremenu nije još bilo toga problema „selenja po svijetu“.

Nadam se da ćete pogoditi i vrijeme, kada ćete najbolje izaći knjigom.

Pozdravljam cijelo društvo

Ignac Horvat

Nedatirano na omotu rukopisa „Štefanićevog gospodin-a“ :

Triba kod recenzije pokazati veliku razliku med ovim prvim pak drugim romanom. Ovde se, kao i predgovor Miloradića veli, nagovara odnarodjeni mladi junak, da postane Hrvatom; a u drugom je već čuti, da naš Hrvat već nije zadovoljan sa svojim žitkom u domaćem selu i na svojoj grudi, nego išće svoju sriću u tudjini. A ta tudjina nije samo austrijski varoš nego svih pet — ovde četiri — kontinenti (izvan Azije). A to je fakat. Ljudi ovoga romana su se **zaista** razšli po tom svijtu, sve do Australije. Ali triba uočiti, da **većina** njih ipak ostaje na domaćem seoskom tlu.

I. Horvat

S A D R Ž A J

Augustin Blazovič, Proroška služba književnika	5
STEFANIČEV GOSPODIN	11
HIŽA RASIPANA PO SVITU	53
Pogovor (pisma HŠtD-u)	103